

	ЗАТВЕРДЖЕНО Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» 08 липня 2015 року № 152-Н
--	---

Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Інститут харчових технологій, готельно-ресторанного та туристичного
бізнесу

Форма навчання денна

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

	Допускається до захисту Завідувач кафедри _____ (підпис, ініціали та прізвище) « » _____ 2021 р.
--	--

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Розвиток культурно-пізнавального туризму Тернопільської області:
стан та перспективи»

зі спеціальності 242 Туризм освітня програма «Туризм»

Виконавець роботи Циб Ігор Олегович

(підпис і дата)

Науковий керівник Логвин Михайло Михайлович

(підпис і дата)

Полтава – 2021

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та пропозицій та списку використаних інформаційних джерел. Обсяг роботи складає 60 сторінок машинописного тексту, вміщує 20 таблиць, 3 ілюстрації, 2 гістограми та додатки. При написанні роботи використано 44 інформаційних джерела.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз сучасного стану культурно-пізнавального туризму в Тернопільській області, його значення для розвитку області, а також пошук не лише теоретичних, а і практичних шляхів розвитку туристичної діяльності. Об'єктом дослідження є туристична галузь Тернопільської області.

При написанні кваліфікаційної роботи були використані такі методи наукового дослідження, як сходження від абстрактного до конкретного; спостереження, вимірювання, обстеження; узагальнення та моделювання.

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані статті та наукові напрацювання українських та іноземних науковців, законодавчі та нормативно-правові акти України, що стосуються туризму, туристичної інфраструктури, статистичні дані Державної служби статистики України, а також Головного управління статистики у Тернопільській області, дані міжнародних організацій щодо розвитку туризму в Україні та світі, статистичні дані Державної фіскальної служби України, інформацію з

різноманітних інтернет-ресурсів, що стосується природно-рекреаційних та історико-культурних об'єктів, що знаходяться в Тернопільській області.

У роботі розкрито важливість розвитку туристичної галузі в Тернопільській області. Розглянуто фактори, що впливають на розвиток туризму. Проаналізовано природно-ресурсну та історико-культурну базу, що сприяють розвитку туризму в Тернопільській області. Досліджено сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичної індустрії області. Проаналізовано сучасний стан розвитку туризму в Тернопільській області. Визначено, що для розвитку туризму в Тернопільській області необхідно: активніше користуватись вигідним геополітичним положенням; максимально ефективно використовувати наявні природні, історико-культурні, рекреаційні ресурси; оновлювати та модернізувати вже існуючі музеї, інші заклади культури, створювати сучасні інтерактивні музеї; створювати нові туристичні продукти; покращувати інформаційну інфраструктуру туристичної галузі області; створювати сприятливе середовище задля залучення інвестицій у туристичну галузь, не лише українських інвесторів, а й іноземних. Розроблену авторський тур, що сприятиме розвитку туризму в Тернопільській області.

Ключові слова: туризм, туристична галузь, туристична інфраструктура, туристичний потенціал, культурно-пізнавальний туризм.

ANNOTATION

Qualification work consists of an introduction, two sections, conclusions and suggestions and a list of references. The volume of work is 60 pages of typewritten text, it contains 20 tables, 3 illustrations, 2 histograms and appendices. 44 information sources were used while writing the work.

The main task of the qualification work is to analyze the current state of tourism in Ternopil region, its importance for the development of the region. The object of research is the tourist industry of Ternopil region.

Such research methods were used: the ascent from the abstract to the concrete; observation, measurement, inspection; generalization and modeling.

In research were used articles and scientific works of Ukrainian and foreign scientists, laws and regulations of Ukraine concerning tourism, tourist infrastructure, statistics of the State Statistics Service of Ukraine and the Main Department of Statistics in Ternopil region, data of international organizations on the development of tourism in Ukraine and the world, statistical data of the State Fiscal Service of Ukraine, information from various Internet resources related to natural and recreational and historical and cultural sites located in the Ternopil region.

The research reveals the importance of the development of the tourism industry in Ternopil region. The natural resource and historical and cultural objects that contribute to the development of tourism in Ternopil region is analyzed. The current state, problems and future prospects of development of the tourist industry of the region are investigated. The current state of tourism development in Ternopil region is analyzed. The development of tourism in Ternopil region it is necessary to: use more effectively the favorable geopolitical position; make the most effective use of available natural, historical and cultural, recreational resources; to update and modernize existing museums, other cultural institutions, to create modern interactive museums; create new tourist products; to improve the

information infrastructure of the tourist industry of the region; to create a favorable environment for attracting investments in the tourism industry, not only Ukrainian investors but also foreign ones. An author's tour has been developed that will promote the development of tourism in the Ternopil region.

Keywords: tourism, tourist industry, travel infrastructure, tourism potential, cultural and educational tourism.

ВСТУП

Туристична галузь – одна із найперспективніших у світі. Щороку зростає об'єм туристичних потоків, як в Україні, так і за її межами. Розвиток туризму є ключовою складовою у забезпеченні соціально-економічного зростання області. Туризм є тим каталізатором, рушійною силою, що сприяє розвитку багатьох галузей – від транспортної системи до готельно-

ресторанного бізнесу, та навіть сільського господарства, торгівлі, та інших видів промисловості.

Тернопільська область є однією із найперспективніших в Україні для розвитку туризму. Вона забезпечена усіма видами ресурсів, що є надзвичайно привабливими для туристів. Тернопільщина – це унікальне поєднання природних ресурсів, національних парків, історико-культурних пам'яток, замків, музеїв, національних традицій, тощо. Тому дослідження туризму в Тернопільській області, його сучасного стану та перспектив розвитку є надзвичайно актуальним.

Питання розвитку туризму, туристичної інфраструктури в Україні та Тернопільській області зокрема, займалось багато вітчизняних дослідників і науковців. Серед них М. Ващишин (правове регулювання туристичної діяльності в Україні), Богдан та Зоряна Пушкар (розвиток рекреаційного туризму в Тернопільській області), З. Герасимів, О. Замора (перспектива розвитку туризму в Тернопільській області), І. Школа (фактори, що впливають на розвиток туризму), та інші. 2020 рік видався переломним для багатьох галузей економіки, туризму в тому числі, тому питання планування туристичної діяльності в нових умовах, пошуки нових ідей та шляхів розвитку, вимагає подальшого вивчення.

Таким чином, метою даного дослідження є аналіз сучасного стану культурно-пізнавального туризму в Тернопільській області, його значення для розвитку області, а також пошук не лише теоретичних, а і практичних шляхів розвитку туристичної діяльності.

Основними завданнями кваліфікаційної роботи є:

- Визначити глобальні, національні та регіональні фактори, що впливають на розвиток туризму в Тернопільській області;

- Проаналізувати природно-ресурсну базу для розвитку туризму в Тернопільській області;
- Проаналізувати історико-культурну базу для розвитку туризму в Тернопільській області;
- Оцінити сучасний стан розвитку туризму в області;
- Проаналізувати стан туристичної інфраструктури в Тернопільській області, а саме стан транспортної системи, готельно-ресторанного бізнесу, закладів культури;
- Оцінити перспективи розвитку туризму в області, дати власні рекомендації щодо вирішення існуючих проблем, та розробити власний туристичний продукт, який би сприяв розвитку культурно-пізнавального туризму в області.

Об'єктом дослідження є туристична галузь Тернопільської області. Предметом дослідження є фактори, що впливають на розвиток туризму в Тернопільській області, природна та історико-культурна база розвитку туризму, туристична інфраструктура області, сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Тернопільській області.

При написанні кваліфікаційної роботи були використані такі методи наукового дослідження:

- сходження від абстрактного до конкретного (при аналізі факторів, що впливають на розвиток туристичної галузі в Тернопільській області);
- спостереження, вимірювання, обстеження (при вивченні сучасного стану туризму в Тернопільській області, аналіз туристичної інфраструктури);
- узагальнення та моделювання (при аналізі сучасного стану туристичної галузі в області, а також складанні рекомендацій і висновків, щодо проведеного дослідження).

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані статті та наукові напрацювання українських та іноземних науковців, законодавчі та нормативно-правові акти України, що стосуються туризму, туристичної інфраструктури, статистичні дані Державної служби статистики України, а також Головного управління статистики у Тернопільській області, дані міжнародних організацій щодо розвитку туризму в Україні та світі, статистичні дані Державної фіскальної служби України, інформацію з різноманітних інтернет-ресурсів, що стосується природно-рекреаційних та історико-культурних об'єктів, що знаходяться в Тернопільській області.

Окремі положення кваліфікаційної роботи були апробовані опубліковані в матеріалах кафедрального круглого столу студентів та аспірантів «Туризм і молодь – 2020» (м. Полтава, ПУЕТ, 21 грудня 2020 р.).

Дослідження, проведені при написанні кваліфікаційної роботи, можуть бути використані у практичній діяльності суб'єктів туристичної галузі, при складанні стратегії розвитку туризму у Тернопільській області, розробці нових туристичних продуктів, та загалом можуть служити основою для подальшого вивчення та аналізу стану туристичної галузі в Тернопільській області.

Дипломна робота складається з двох розділів, вступу, висновків, переліку інформаційних джерел, додатків, налічується 13 таблиць, 1 додаток (у ньому 15 таблиць), перелік інформаційних джерел налічує 99 найменувань.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

1.1 Глобальні, національні та регіональні фактори, що впливають на розвиток туризму у Тернопільській області

Туризм відіграє надзвичайно важливу роль для розвитку регіонів та країни в цілому. Розвиток туризму є рушійною силою у розбудові регіонів, покращенні інфраструктури, реставрації та збереженні вже існуючих історико-культурних пам'яток, та створенні нових місць, що будуть привабливими для туристів. В свою чергу це приносить користь і для звичайного населення – створюються нові робочі місця, підвищується економічний потенціал регіону, зменшується рівень безробіття, поліпшується фінансово-економічний стан населення загалом.

Багато українських та зарубіжних науковців досліджували проблему факторів, що впливають на розвиток туристичної галузі. На сьогодні не існує загальноприйнятої класифікації таких факторів, кожен науковець сам визначає важливість тих чи інших чинників на туризм. Л. П. Дядечко розділяла всі фактори на такі, що позитивно або негативно впливають на розвиток туризму [8]. До цих факторів вона відносила політичну ситуацію в країні, законодавчо-правову базу, економічну ситуацію в країні та світі загалом, тощо. Цьохла С. Ю. підкреслює, що на розвиток туризму в регіонах найбільше впливає збільшення потоку інвестицій в місцеву інфраструктуру, міжрегіональне співробітництво, тощо. Розглянемо класифікацію факторів впливу на туризм, що пропонує Цьохла С. Ю. (табл. 1.1.1) [41]. Вона розділяє усі фактори на 4 групи: за ступенем впливу на статичні та динамічні; за характером впливу на екстенсивні, інтенсивні та гальмуючі; за напрямом впливу на зовнішні, внутрішні, історико-культурні та геополітичні; та за

результатами впливу на позитивні та негативні. Хоч її класифікація є досить ґрунтовною, але не виключною. Можна також розглядати фактори за територіальною ознакою, за механізмом впливу, тощо. Також науковці розділяють фактори впливу на туризм за масштабом туристичного ринку, а саме глобальні, національні та регіональні [18].

Таблиця 1.1.1

Класифікацію факторів впливу на туризм [41]

Ознака класифікації	Група факторів	Фактори впливу
За ступенем впливу	Статичні (незмінні з часом)	– природно-кліматичні – географічні – культурно-історичні
	Динамічні (змінні)	– політичні – соціально-демографічні – фінансово-економічні – матеріально-технічні
За характером впливу	Екстенсивні	– чисельність населення – матеріально-технічне забезпечення – будівництво нових об'єктів
	Інтенсивні	– підвищення кваліфікації персоналу – інноваційно-інвестиційна діяльність – розвиток професійно-кваліфікаційної структури
	Гальмуючі	– кризи – мілітаризація економіки – політична нестабільність – зростання цін, інфляція – погіршення екології
За напрямом впливу	Зовнішні	– політичні – соціально-демографічні – фінансово-економічні – науково-технічні
	Внутрішні	– фінансово-ресурсний потенціал – організаційна структура – координація і управління діяльністю в туризмі – чисельність працівників, їх кваліфікація – чисельність представників туристичного бізнесу
	Історико-культурні	– наявність історичних пам'яток – наявність культурної спадщини

	Геополітичні	<ul style="list-style-type: none"> – політична стабільність і політична культура – відсутність конфліктів – відношення населення до іноземних туристів
--	--------------	---

Продовження таблиці 1.1.1

За результатами впливу	Позитивні	<ul style="list-style-type: none"> – політична стабільність – зростання ВВП та реальних доходів – розвиток інфраструктури – впровадження інновацій – зростання інвестицій
	Негативні	<ul style="list-style-type: none"> – економічна криза, зростання цін, інфляція – милітаризація економіки – політична нестабільність – погіршення екологічної ситуації

Проаналізуємо вплив цих факторів на розвиток туризму у Тернопільській області докладніше.

До глобальних чинників відносять саме ті, що впливають на туризм у міжнародному масштабі. Якщо розглядати Україну, то на даному етапі на туристичну галузь значно впливають процеси глобалізації та євроінтеграції. Навіть у державній цільовій програмі розвитку туризму та курортів на період до 2026 року вказано, що Україна має розвивати туристичний сектор, спираючись на міжнародні стандарти та принципи, з урахуванням європейських цінностей, перетворюючи її у висококонкурентну сферу, таким чином популяризуючи Україну у світі [34].

До 2019 року міжнародний туризм невпинно зростав. Під міжнародним туризмом розуміють діяльність громадян певної країни за її межами, під час виїзних туристичних подорожей. Міжнародний туризм – одна зі сфер, що найстрімкіше розвивається. Перше місце у рейтингу найвідвідуваніших країн світу посідають західноєвропейські країни

(Франція, Іспанія, Італія), США, Китай. Це обумовлене в першу чергу розвиненою туристичною інфраструктурою, наявністю природних, історичних та культурних об'єктів, що залишаються популярними для туристів з усього світу.

За даними звіту Світового Економічного Форуму, Україна посіла 78 місце серед 140 країн світу. Цей індекс визначається шляхом вимірювання та аналізу цілого ряду факторів, що впливають на сталий розвиток туристичного сектору в країні, що в свою чергу робить величезний вклад у розвиток країни та її конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Станом на 2019 рік Україна зробила найбільший стрибок у рейтингу серед країн свого регіону, перемістившись на 78 місце з 88. В основному це було пов'язано з покращенням економічного стану в країні, Україна значно покращила свій бізнес-клімат (з 124 місця до 103), рівень безпеки (з 127 місця на 107), міжнародну відкритість (з 78 місця до 55), а також інфраструктуру в загальному (з 79 до 73 місця) [44]. Це говорить про те, що Україна має величезний потенціал, але поки не використовує його на повну.

2020 рік вніс свої корективи у розвиток міжнародного туризму. Саме він постраждав найбільше. Уряди різних країн намагались зупинити стрімке поширення вірусу COVID-19 шляхом обмеження або повної заборони в'їзду до країни. Україна також пішла таким шляхом. Але якщо у всьому світі наразі відбувається процес всебічної підтримки бізнесу на державному рівні, в Україні темпи впровадження заходів на підтримку туристичної галузі значно повільніші.

Загалом частка туристичного сектору у ВВП України складає приблизно 3-4%, що є значно нижчою в порівнянні з середнім міжнародним показником, що складає близько 10%. Так як вклад туризму у ВВП країни вважають незначним, то на нього мало звертають увагу при формуванні

економічної політики на національному рівні, що є неприпустимим, адже саме цей сектор є дуже перспективним.

Наприкінці 2019 року за ініціативою ЄБРР в Україні був оновлений та доповнений документ «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». Саме у цьому документі розглянуті найважливіші аспекти виходу туристичної галузі України з кризи, що виникла у зв'язку з пандемією. Серед основних аспектів можна виділити підтримка повітряного та залізничного транспорту на державному рівні шляхом надання субсидій, оптимізація туристичної статистики, підтримка закладів громадського харчування, готелів та ресторанів, тощо. Цей документ буде змінюватись і доповнюватись разом зі зміною ситуації в Україні та світі.

Питання відкриття кордонів і досі залишається актуальним. Ряд країн закликають уряди до відкриття кордонів та відновлення туристичних потоків. Хоча і досі існує загроза для здоров'я людей, не можна закривати очі на економічну кризу, що була викликана пандемією [25].

Якщо говорити про вплив пандемії на туризм у Тернопільській області, то очевидно, що кількість туристичних потоків у регіоні також зменшилась. За цей час не проводились фестивалі, ярмарки, спортивні змагання, протягом деякого періоду часу діяли обмеження стосовно руху залізничного та інших видів транспорту.

Загалом Україна має значний потенціал у розвитку туризму на міжнародному рівні. Доцільно просувати такі напрямки як тури вихідного дня, бізнес-поїздки, тощо. Тернопільська область має значні переваги для розвитку туризму, адже західна Україна наразі є надзвичайно цікавою для туристів із центрально-східної та західної Європи. Крім того, Україна відноситься до країн, де висока частка туристичних потоків припадає саме на

внутрішній туризм, тому є сенс також заохочувати і внутрішніх туристів освоювати нові туристичні напрямки, в Тернопільській області в тому числі.

Так як ми говоримо про глобалізацію та можливості виходу України на міжнародний ринок, перед регіонами постає питання оновлення матеріальної бази, підготовки персоналу з високим рівнем кваліфікації, побудова нового бренду України у світі. Окремої уваги потребує оновлення та удосконалення туристичної інфраструктури, та інших її складових. Вимагають удосконалення транспортна система, готелі, заклади харчування, торгові і страхові послуги, комунікаційна сфера, тощо. І якщо у великих містах ця проблема вирішується, то у регіонах і досі є нагальною.

Велике значення у розвитку туристичного сектору в Україні на глобальному рівні відіграє участь у світових та регіональних організаціях та утвореннях, міжнародному туристичному співтоваристві, наприклад, у межах Центральноєвропейської ініціативи, чи Радою держав Балтійського моря, тощо. Результатом такої співпраці має стати покращення використання туристичного потенціалу України, збільшення потоку туристів як з України, так і в Україну, розробка нових маршрутів, що будуть цікавими іноземним туристам (Тернопільська область має великий потенціал у цій сфері), розвиток та підтримка туристичного бізнесу та підвищення його ліквідності і прибутковості. Таким чином, Україна може створювати нові туристичні об'єкти, а також модернізувати вже існуючі. Для цього необхідне проведення ряду комплексних заходів, що мають включати:

- роботу над правовим регулюванням туристичного сектору;
- створення нового бренду та іміджу України на міжнародному ринку;
- проведення інформаційної та маркетингової політики щодо популяризації українського туристичного сектору у світі;

- підтримка та державна допомога середньому і малому бізнесу, що складає основу всієї туристичної галузі, в тому числі, залучення інвестицій у галузь;
- модернізація туристичної інфраструктури, та інфраструктури загалом;
- покращення рівня сервісу, обслуговування на рівні європейських та світових стандартів, підвищення кваліфікації персоналу, зайнятого у туристичній галузі;
- реставрація, модернізація, та ефективне використання вже наявних рекреаційних, культурних та історичних об'єктів;
- пошук і розробка нових туристичних продуктів, що будуть приваблювати і іноземних, і внутрішніх туристів [42].

До національних факторів відносяться ті, що впливають на туристичний сектор на рівні держави. І. М. Школа виділяє такі фактори впливу на розвиток туризму в регіонах на державному рівні: доходи споживачів (чим вищі доходи, тим більші туристичні потоки саме внутрішніх туристів), ціни на товари і послуги в країні, рівень урбанізації території, тощо [31].

До факторів, що впливають на туризм на державному рівні, відносять в першу чергу політичні, фінансово-економічні, науково-технічні та соціально-демографічні фактори.

Якщо розглядати політичні фактори, то це в першу чергу нормативно-законодавча база, рівень політичної стабільності в Україні, участь у міжнародних організаціях та співтовариствах, тощо. Головним законом, що напряду регулює уся туристичну сферу країни є Закон України “Про туризм”, зміни до якого востаннє були внесені у 2020 році. Саме у цьому Законі закладені всі основи і принципи регулювання туристичної галузі нашої країни. Крім того важливий вплив на розвиток туризму мають і інші

укази і постанови, наприклад, укази Президента України «Про підтримку розвитку туризму в Україні», «Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму», «Про деякі заходи щодо розвитку туристичної та курортно-рекреаційної сфер України». Також у регіонах створюють власні плани і програми розвитку туризму, що затверджуються обласними радами.

Метою Програми розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки було визначено:

- реалізація системних загально регіональних заходів, спрямованих на розвиток туристичної індустрії Тернопільщини;
- підтримка та розвиток перспективних видів туризму в структурі комплексного регіонального туристичного продукту “TERNOPIL*YA: new emotions” ;
- розвиток міжрегіональної співпраці з провідними світовими та вітчизняними туроператорами;
- реалізація грантових проєктів в сфері туризму та рекреації;
- формування сприятливого середовища для залучення інвестицій в туристичну індустрію Тернопільщини;
- підвищення якості туристичного обслуговування та формування активної позиції населення у створенні атмосфери гостинності в регіоні;
- формування ефективного синергічного взаємозв’язку між органами державної влади, підприємствами туристичної індустрії, освітніми установами, інвесторами, громадськими організаціями та споживачами туристичних послуг;
- реалізація маркетингових заходів, спрямованих на створення привабливого іміджу, позитивне позиціонування та активне просування

Тернопільської області на вітчизняному та міжнародному туристичному ринку як унікальної туристичної дестинації [28].

Що стосується політичної стабільності, то це також значно впливає на розвиток туризму в регіоні. Наприклад, у 2014 році після подій на Майдані, анексії Криму та початку війни на Донбасі, рівень туристичних потоків, як внутрішніх, так і зовнішніх, зменшився майже в два рази в порівнянні з попереднім періодом. Починаючи з 2016 року ситуація стала стабілізуватись, туристичний сектор стабільно зростає до 2019 року. Політична стабільність невідривно пов'язана з економічною стабільністю, рівнем життя в країні, що в свою чергу впливає на стан туристичної галузі.

Соціально-демографічні фактори також впливають на розвиток туризму в регіонах. Кількість населення, його віковий склад, загальний рівень життя у країні, впливає не лише на саму кількість туристів, а і вказує на шляхи розвитку туристичного сектору. Наприклад, при великій частці молодого населення у країні попитом користуватимуться активні види туризму.

Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи (55-60 років) відіграють все більш важливу роль у міжнародному туризмі [15].

Збільшення або зменшення доходів населення також є прямим фактором впливу на розвиток туризму. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Збільшення рівня доходів призводить до збільшення туристичних потоків, і навпаки, зменшення рівня доходів веде до їх зменшення.

Наразі причинами, що гальмують розвиток туризму в Україні на державному рівні можна зазначити:

- відсутність цілісної системи регіонального регулювання туристичної індустрії;
- політична та економічна нестабільність в країні;
- високий рівень оподаткування підприємств туристичного сектору.

До регіональних факторів відносять ті чинники, що впливають на розвиток туризму безпосередньо в межах окремого регіону.

До таких факторів відносять сукупність природно-географічних чинників, тобто сукупність кліматичних, ландшафтних умов, різноманітність місцевої флори і фауни, наявність джерел мінеральних вод, тощо. Також до регіональних факторів можна віднести культурно-історичні чинники, а саме наявність пам'яток архітектури, старовинних міст та замків, місцевостей, пов'язаних із різноманітними історичними подіями, наявність музеїв, їх експозиції, тощо.

Звичайно на туристичний сектор також впливає рівень розвитку інфраструктури, кількість готелів та заходів громадського харчування, якість використання наявних ресурсів загалом.

1.2 Природно-ресурсна та історико-культурна база розвитку туризму в регіоні

Закон України “Про туризм” (325/95 від 15.09.95) визначає туристичні ресурси, як “природні, історичні, соціально-культурні об’єкти для

туристського показу, а також інші об'єкти, здатні задовольнити духовні потреби туристів, сприяти відновленню та розвитку їх фізичних сил” [1].

Тернопільська область має зручне транспортно-географічне розташування та знаходиться у Західному регіоні України, її площа 13,8 тис. км². Межує з Рівненською, Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою та Хмельницькою областями. Тернопільська область відноситься до Карпатсько-Подільського рекреаційного регіону. На рисунку 1.2.1 представлена карта Тернопільської області, та її розміщення в межах України. Тернопільська область також знаходиться недалеко від кордону із країнами Європейського Союзу – Румунією, Словаччиною, Польщею, Угорщиною. Відстань від міста Тернополя до сусідніх обласних центрів Західної України складає 110–170 км, до столиці міста Києва – 470 км, до кордону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією – від 220 до 350 км, через область проходять залізничні та автомобільні міжнародні транспортні коридори у напрямках Берлін-Одеса та Балтійське-Чорне море). При ефективній розбудові туризму в регіоні, інвестиціях, як зі сторони держави, так і приватних інвесторів, покращенні інфраструктури, Тернопільська область може стати не лише розвиненим туристичним пунктом для українських туристів, а і для іноземних.

Рис. 1.2.1 Карта Тернопільської області та її розміщення у межах України

Більша частина Тернопільщини знаходиться у межах Подільської височини, має горбисту поверхню. На півночі розташовані гори Вороняки і Кременецькі гори, з північного заходу на південний схід простягається пасмо Медобори, на заході фрагментарно виступають Гологори.

Клімат Тернопільщини помірно-континентальний з теплим і вологим літом та здебільшого м'якою зимою. За рік випадає 520-600 мм опадів. Середня температура повітря в січні становить -5°C , а в липні $+19^{\circ}\text{C}$. Такий клімат робить сприятливим відпочинок туристів протягом всього року. Особливий мікроклімат склався на берегах Дністра і його приток, що робить ці регіони особливо привабливими для розвитку туризму.

На території Тернопільської області протікає 2400 річок і потічків. Найбільшими річками області є Дністер та його притоки Збруч, Серет,

Стрипа, Іква, Горинь і Вілія. У Тернопільській області також є Тернопільське, Касперівське та Скородинське водосховища. Найбільший в Україні на рівнинній території Джуринський водоспад також знаходиться на Тернопільщині.

Крім того, регіон багатий на спелеоресурси. Загалом в Тернопільській області нараховують близько сотні печер, але вчені вважають, що відкрита лише п'ята їх частина. Найвідомішими серед туристів печерами є “Кришталева” (“Кривченська”), електрифікований маршрут якої складає 2800 м, “Вертеба”, “Оптимістична” та “Млинки”. В печері “Вертеба” відкритий єдиний в країні підземний музей трипільської культури, археології та культури неоліту. Печера “Оптимістична” занесена у книгу рекордів Гіннеса, як найбільша у світі гіпсова печера. Особливістю печери “Млинки” є те, що в її межах можна прокласти маршрут будь-якої категорії складності (від простого до складнішого) проходження. Використовується у спортивно-туристичних цілях, для проведення регіональних і всеукраїнських змагань по спелеології [43].

В Україні загалом є значний потенціал у розвитку санаторно-курортного лікування, але в Тернопільській області цей сектор досі не є досить розвинутим, хоча вона має для цього всі необхідні передумови. В області знаходяться відомі на всю Україну джерела лікувального типу “Нафтуса”, “Моршин” та “Друскінінкай”, що при ефективному використанні можуть сприяти розвитку санаторно-курортної сфери в регіоні [33].

Станом на 1 січня 2018 року до природно-заповідного фонду Тернопільщини належить 639 спеціально створених та оголошених заповідних територій. Їх загальна площа становить 122,9 тис. га, що складає біля 9 % всієї площі області. До таких територій відносять природні заповідники, заказники, природні парки, ландшафтні парки, ботанічні сади і

зоопарки, дендропарки, різноманітні пам'ятки природи, такі як печери, водоспади, тощо. Саме ці території є найбільш привабливими для туристичної та екскурсійної діяльності [30].

Національні парки “Кременецькі гори” та “Дністровський каньйон”, Кременецький ботанічний сад наразі вважаються лідерами регіону по рекреаційній діяльності. На території цих об'єктів проводять активну роботу по збереженню і популяризації пам'яток природи, унікальних ландшафтів регіону.

Національний природний парк “Кременецькі гори” розташований на території Кременецького та Шумського районів. Він являється унікальним для України, адже на їх схилах ростуть ендемічні та реліктові рослини, букові ліки, хвойні та листові ліси. Крім того, на території парку розміщені і історико-культурні пам'ятки – руїни фортеці XIII ст., а на горі Бужа – лікувальне джерело, яке щороку притягує тисячі вірян. На території Кременецьких гір організовано декілька туристичних маршрутів, серед них “Бона”, “Гора Божа”, “Дівочі скелі”, “Данилова гора” та інші; організовано велосипедні маршрути, також один пішохідний маршрут, що включає такі об'єкти, як П'ятницьке кладовище, гідрологічна пам'ятка природи місцевого значення “Джерело “Корито”, Кременецькі каменоломні, Єврейський цвинтар XV ст. Щороку національний природний парк “Кременецькі гори” приваблює десятки тисяч туристів, що робить його одним із найвідвідуваніших в області.

Заповідник “Медобори” розташований на території Гусятинського Підволочиського районів. Він був створений задля збереження рослинного та тваринного світу, природних ландшафтів Подільських Товтр. Так само, як і в національному природному парку “Кременецькі гори”, у заповіднику “Медобори” знаходяться унікальні для України види рослин, деякі з яких

віднесені до Червоної Книги України. На території заповідника створена декілька туристичних маршрутів: “Гостра скеля”, ”Пуща відлюдника” та ”Богит”. У заповіднику можна побачити декілька старовинних городищ-святилищ, цілющі джерела.

Відомим серед туристів є також національний природний парк “Дністровський каньйон”. Там організовано декілька туристичних маршрутів – “Фарикова криничка” та “Устечко-Червоне-Нирків”. Цікавий він також своїм водним туристичним маршрутом по Дністру. Сплавляючись на плоту, можна спостерігати надзвичайну красу місцевих ландшафтів. У національному парку також організовано декілька баз відпочинку та дитячий оздоровчий табір “Дністровський каньйон” має великі перспективи у розвитку спортивного та екскурсійного туризму.

В Кременецькому ботанічному саду організовано декілька туристичних маршрутів, там часто проводять еколого-освітні екскурсії для школярів та студентів області. Цікаво, що маршрути діють майже на всій території ботанічного саду, що дає змогу максимально ознайомитись з місцевою флорою і фауною. Крім того, на території розміщено декілька експозицій, що постійно змінюються та удосконалюються [30].

Крім національних парків, у області є природні заповідники, регіональні ландшафтні парки, заповідні урочища, велика кількість заказників, пам’яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, парків-пам’яток садово-паркового мистецтва, що потенційно може слугувати розвитку туризму в області [27]. Детальніший перелік природно-заповідного фонду Тернопільської області подано у Додатку А [20].

Окрім природних ресурсів, у Тернопільській області зосереджена величезна кількість культурно-історичних об’єктів. Саме культурно-історична база слугує основою для розвитку туризму у регіоні, адже саме

вона привертає найбільшу увагу як внутрішніх, так і зовнішніх туристів. Загалом на державний облік взято понад 6 тисяч об'єктів, пам'яток матеріальної та духовної культури. На території Тернопільської області знаходиться велика кількість археологічних об'єктів, таких як:

- древні городища, поселення, стоянки, кургани;
- пам'ятки архітектури, а саме замки, різноманітні оборонні споруди, палацево-паркові ансамблі, об'єкти сучасної архітектури, збудовані з використанням сучасних технологій, тощо;
- сакральні споруди, різноманітні культові споруди;
- музеї, музейні експозиції, місця проживання та поховання видатних діячів України та світу;
- пам'ятки духовної культури, місця поширення народних промислів, місця, де збереглися унікальні традиції, мова, фольклор.

За кількістю замків Тернопільська область займає перше місце в Україні. На території сучасної Тернопільської області знаходиться близько 100 замків, розташовані вони у різних районах, та знаходяться у різних станах. Деякі з них збереглися дуже добре, і зараз приваблюють велику кількість туристів, інші ж вимагають негайного ремонту і реконструкції. У 2005 році було створено Національний Заповідник “Замки Тернопілля”, що включають такі замки: замок князів Збаразьких, [палацево-парковий комплекс](#)
HYPERLINK

["http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86\"XIV](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86\) HYPERLINK

["http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86\"_](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86\) HYPERLINK

["http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86"](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86)XIX HYPERLINK

["http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86"](http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D1%88%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D1%86)ст. у м. Вишнівець (Збаразький район), замок XVII ст. у м. Скалат (Підволочиський район), замок XVII ст. у м. Тереховля, замок XVI-XVII ст. у містечку Микулинці (Тереховлянський район), замок XVII ст. у містечку Золотий Потік (Бучацький район), замок XVII ст. у с. Підзамочок (Бучацький район), замок XIV-XVIII ст. у с. Язловець (Бучацький район), замок XVI-XVIII ст. у селищі Скала-Подільська (Борщівський район), замок XVII ст. у с. Кривче (Борщівський район) та замок XVI-XVIII ст. у м. Чортків.

На території Тернопільської області знаходяться також унікальні культові та сакральні споруди, церкви. Серед найвідоміших із них можна вважати Свято-Успенська Почаївська Лавра, Зарваницький духовний центр. Церкви щороку відвідують тисячі прихожан, вони являються центром паломництва вірян.

Саме Почаївська Лавра по праву вважається центром християнських паломництв на Тернопільщині. Це другий за розміром комплекс і монастир на території України після Києво-Печерської Лаври. 56-метровий собор на честь Успіння Пресвятої Богородиці в стилі пізнього бароко відноситься до архітектурних пам'яток 18 століття [24].

Центром паломництва християн-католиків являється Марійський духовний центр, що знаходиться у селі Зарваниця Тереховлянського району. Біля храму також знаходиться чудотворне джерело, що приваблює вірян та туристів з усієї України.

Цікавими для туристів також є такі об'єкти, як Василіанський монастир у містечку Бугач, Домініканський костел у місті Чортків, та інші.

На Тернопільщині зосереджені і центри етнографічного туризму. Саме тут місце оселення лемків. Вони і досі зберегли особливості свого говору, традиційну кухню, особливі традиції.

В Тернопільській області збереглись осередки народних промислів – ткацтва, писанкарства, народної вишивки, килимарства, плетіння з лози і рогози, різьблення із дерева, художня обробка металів, плетіння з бісеру, тощо.

На території області діють 28 державних музеїв, 8 із яких обласного підпорядкування. До найвідоміших відносять Тернопільський обласний краєзнавчий музей, Борщівський обласний краєзнавчий музей, Обласний меморіальний музей-садиба Леся Курбаса, Кременецький краєзнавчий музей, Обласний музей Богдана Лепкого, Музейний комплекс “Лемківське село” в урочищі Бичова, та інші [11].

На території області щороку проводять низку заходів і фестивалів. Щороку вони приваблюють тисячі туристів з області та усієї України. Серед найвідоміших:

- міжнародний музичний фестиваль “Файне місто”;
- міжнародний книжковий фестиваль “ДжураФест”;
- всеукраїнський фестиваль-конкурс козацької пісні “Байда”;
- фестиваль лемківської культури “Дзвони Лемківщини”;
- фольклорно-мистецьке свято “В Борщівському краї цвітуть вишиванки”;
- фестиваль борщу “Борщ-їв”;
- Фестиваль кулінарного мистецтва “КоропФест”, та інші.

Важливо зазначити, що через пандемію вірусу COVID-19 багато фестивалів було відмінено, або перенесено на 2021 рік. Загалом Тернопільська область має величезний потенціал у розвитку фестивального туризму.

Необхідно зазначити, що хоч в Тернопільській області велика кількість історико-культурних туристичних ресурсів, їх структура є неоднорідною. Найбільший потенціал археологічних ресурсів, наприклад, зосереджений у Борщівському, Заліщицькому, Тернопільському, Шумському і Гусятинському районах; пам'яток архітектури – у Кременецькому, Терехівському і Борщівському районах; подієвих ресурсів – у Зборівському, Борщівському, Заліщицькому і Підволочиському районах; музейних установ – у Тернопільському і Збаразькому районах [36]. Тому важливо розробляти програму розвитку туризму не загалом у Тернопільській області, а у кожному конкретному районі, адже в одному районі має сенс акцентувати увагу, наприклад, на археологічному і науково-пізнавальному туризмі, а у іншому – на фестивальному, чи етнографічному.

Українські вчені та дослідники історико-культурних туристичних ресурсів та туристичного районування території, умовно розділили Тернопільську область на чотири райони – Південний, Центральний, Західний і Північний. На рисунку 1.2.2 показаний вказаний розподіл Тернопільської області на райони.

За концентрацією історико-культурних туристичних ресурсів виділяється Південний район, тому він вважається одним із найбільш туристично-привабливих районів області. Частка архітектурних туристичних ресурсів у районі є найбільшою після подієвих пам'яток, багато тут і архітектурних пам'яток. Тому пріоритетним напрямком туристичної діяльності тут є пізнавальний, археологічний, сакральний, фестивальний

туризм. У Південному районі найбільша концентрація історико-культурних туристичних ресурсів спостерігається у межах Придністер'я.

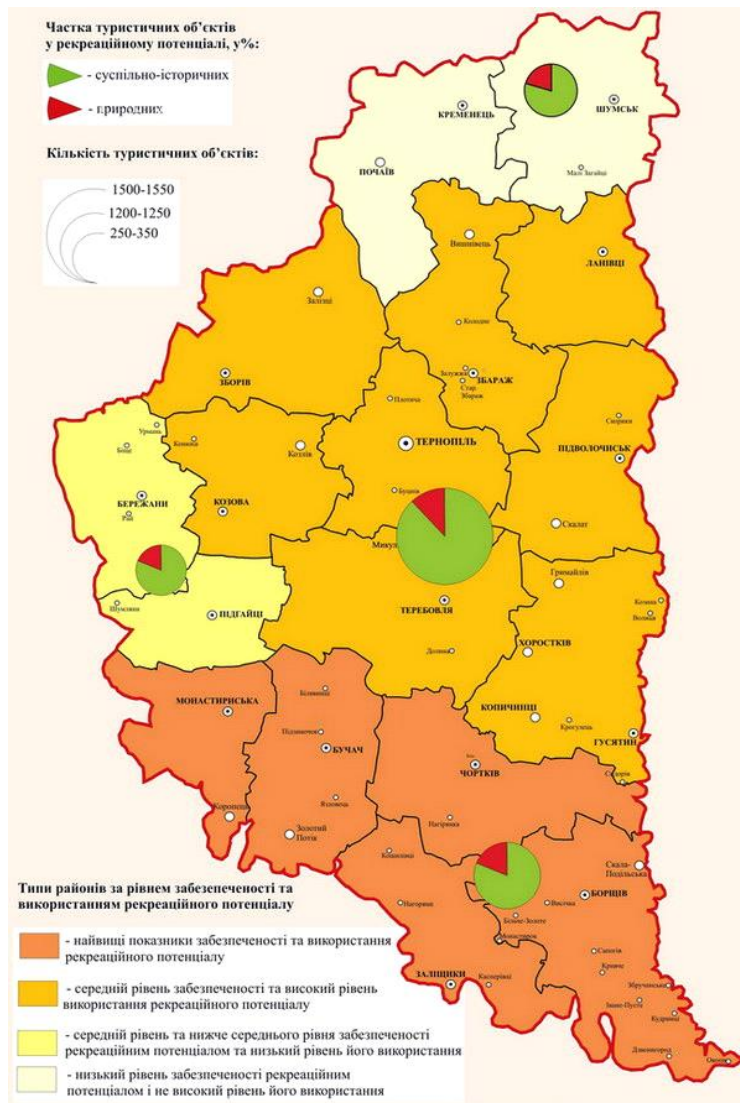

Рис. 1.2.2 Рекреаційне районування Тернопільської області [36]

Цей район придатний для розвитку замкового туризму. Регіон включає в себе архітектурний комплекс у м. Бучач та замки в селах Окопи, Кудринці, Кривче, Висічка, Скала-Подільська, Підзамочок, Язловець, Новосілка, смт. Золотий Потік. В Заліщицькому районі це – палац Слонецького (XVIII ст.) у смт. Товсте, палац барона Бруністе (XIX ст.) у м. Заліщики та частково відбудований палац Борковського (XX ст.) у селі Городок. На жаль, всі

вказані туристичні об'єкти знаходяться не в найкращому стані, потребують реставрації та ремонту.

Зважаючи на велику кількість релігійних споруд, територія Придністер'я є перспективною для розвитку різних форм релігійного (паломницького) туризму.

Південний район має всі передумови для розвитку наукового туризму. Серед найдавніших археологічних знахідок – стоянка кам'яного віку в с. Стінка Бучацького району. Найвідомішими є знахідки трипільської культури у місті Заліщики, у с. Рукомиш, с. Більче-Золоте у печері Вертеба та у с. Кошилівці. Цікавими археологічними ресурсами є Траянові вали, які проходять вздовж правого берега річки Збруч на території Борщівського району [10].

Західний район має потенціал для розвитку сакрально-пізнавального, релігійного, паломницького туризму. Особливої уваги в Західному регіоні Тернопільської області заслуговує місто Бережани. Від замку Синявських (XVI ст.) та архітектурних пам'яток поблизу туристичні мандрівки проводяться до с. Рай. Ці об'єкти та архітектурне оточення міста Бережани відносяться до Бережанського державного історико-архітектурного заповідника.

Центральний район має всі передумови для розвитку історико-культурного потенціалу. Серед історико-культурних ресурсів пам'ятки архітектури, зокрема, світські та оборонні споруди, мають найбільшу цінність в районі. Тому перспективним напрямком розвитку туризму Центрального району є замковий туризм. Для розвитку пізнавального туризму найбільш атрактивним тут є підрайон, що охоплює Тернопільський, Збаразький та Гусятинський райони. Саме на території Центрального туристичного району діє історико-культурний заповідник “Замки

Тернопілля”. Також район відомий унікальними сакральними ресурсами, серед яких – Марійський духовний центр у с. Зарваниця.

Північний ресурсно-туристичний район є туристично-привабливим в області. Тим не менш, наявність цінних археологічних знахідок на території Шумського та Кременецького адміністративних районів можуть служити базою для розвитку археологічного туризму. Цікавим для археологічного туризму є Кременецький район. У районному центрі знайдено палеолітичну стоянку, яка має світове значення.

Загалом увесь комплекс природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів робить Тернопільську область надзвичайно перспективною для розвитку туризму:

- наявність замків, фортець, музеїв робить регіон привабливим для розвитку екскурсійного та фестивального туризму;
- природні мінеральні ресурси та лікувальні грязі – санаторно-курортного та лікувально-оздоровчого туризму;
- історичні об’єкти, древні городища і поселення – історичного туризму;
- церкви та монастирі – релігійного туризму та паломництва;
- велика кількість національних парків та заповідників, печер – екологічного та спортивного туризму.

Крім того, в області можна розвивати сімейний та молодіжний туризм, залучати як внутрішніх, так і іноземних туристів.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Сучасний стан розвитку туризму у регіоні

Перед тим як розглянути сучасний стан розвитку туризму в Тернопільській області, необхідно окреслити нормативно-правову базу регулювання туризму в Україні. Загалом туристична діяльність в Україні та регіоні базується на правовій основі, яку становить Конституція України, Закон “Про туризм”, міжнародні правові акти у сфері туризму, а також галузеве законодавство та підзаконні нормативно-правові акти у сфері туризму. Основними функціями правового регулювання туристичної діяльності є регулятивна та охоронна функції [5]. Отож, до основних законів та нормативно-правових актів, що регулюють туристичну діяльність в Україні, відносять:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Закон України «Про туризм» від 18 листопада 2003 року.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року.
5. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року.
6. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року.
7. Лісовий кодекс України.
8. Водний кодекс України.
9. Кодекс законів про працю України.
10. Закон України «Про туризм» від 18 листопада 2003 року.
11. Закон України «Про страхування».
12. Закон України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 року.

13. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року.

14. Закон України «Про природно-заповідний фонд України»

15. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 року.

16. Закон України «Про захист прав споживачів» від 1 грудня 2005 року.

Крім того, туристична діяльність в Україні регулюється різноманітними постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, галузевими стандартами та угодами у сфері туризму та курортів України, угодами про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та урядами різних держав в галузі туризму [23].

Також до 2020 року в області діяла Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки. Основною метою Програми було створення конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення району, забезпечення на цій основі комплексного розвитку району за умови збереження екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Оптимізація використання туристичних ресурсів, подальше формування туристичного продукту, забезпечення зростання надходжень до бюджетів усіх рівнів, сприяння соціально-економічному розвитку району [28].

У 2021 році на підставі законів України “Про місцеві державні адміністрації”, “Про місцеве самоврядування в Україні”, “Про стимулювання розвитку регіонів”, “Про засади державної регіональної політики”, “Про інноваційну діяльність”, з урахуванням проєкту Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року, була розроблена

Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки, основною метою якої є, в тому числі, і сприяння розвитку туризму в регіоні [29].

Туризм безперечно має значний потенціал та являється важливою галуззю економіки України. Протягом останніх років в Україні відбулось багато важливих подій, що вплинули на всі галузі економіки, туризм у тому числі. Анексія Криму, початок бойових дій на сході України призвели до політичної та економічної кризи, девальвації національної валюти, а це в свою чергу призвело до погіршення іміджу України серед іноземців, зниження рівня життя населення нашої країни, таким чином негативно вплинувши і на внутрішній, і на міжнародний туризм. Таким чином, туристичний потік в Україні протягом 2015-2018 значно знизився. Дані про кількість іноземних туристів, що приїжджали до України протягом 2015-2018 років представлений в Таблиці 2.1.1.

Таблиця 2.1.1

Інформація щодо кількості іноземних громадян, що приїхали до України, осіб [12]

	2015	2016	2016/2015, %	2017	2017/2016,%	2018	2018/2017, %
I квартал	2 864 847	2 427 303	-15,3	2 631 508	8,4	2 547 740	-3,2
II квартал	3 214 002	3 392 754	5,6	3 697 130	9,0	3 673 406	-0,6
I півріччя	6 078 849	5 820 057	-4,3	6 328 638	8,7	6 221 146	-1,7
III квартал	3 733 156	4 559 522	22,1	4 769 511	4,6		
IV квартал	3 074 226	3 226 337	4,9	3 323 092	3,0		
Всього	12 886 231	13 605 916	5,6	14 421 241	6,0		

Із поданих даних видно, що у I кварталі 2018 року Україну відвідало на 3,2% менше туристів, ніж за той же період 2017 року, а за перше півріччя – на 1,7% менше.

Якщо розглянути країни, туристи з яких найчастіше відвідують Україну, то серед лідерів залишаються країни Центрально-Східної Європи, та країни, що межують з Україною, а саме Молдова, Білорусь, Росія, Польща, Угорщина, та інші. У таблиці 2.1.2 наведено список країн, громадяни яких найчастіше відвідують Україну (у розрахунок взято лише перше півріччя кожного періоду).

Таблиця 2.1.2

Топ-10 країн, громадяни якої найчастіше відвідують Україну, осіб

		2015	2016	2017	2018	2018/2017, %
1	Молдова	2 204 161	1 986 845	2 013 179	1 949 567	-3,2
2	Білорусь	889 116	674 856	1 048 037	1 064 451	1,6
3	Росія	637 354	596 202	620 280	645 294	4,0
4	Польща	557 718	555 484	552 983	532 432	-3,7
5	Угорщина	514 601	581 299	608 009	447 384	-26,4

Продовження таблиці 2.1.2

6	Румунія	393 396	374 799	400 612	354 823	-11,4
7	Словаччина	203 617	206 732	168 854	151 836	-10,1
8	Туреччина	81 199	87 827	115 451	134 163	16,2
9	Ізраїль	50 581	76 486	99 852	125 698	25,9
10	Німеччина	65 357	70 497	87 564	98 679	12,7
	Всього	6 078 849	5 820 057	6 328 638	6 221 146	-1,7

Необхідно зазначити, що громадяни прикордонних країн (сім перших країн зі списку, представленим у таблиці 2.1.3) складають 83% від загальної кількості іноземців, що відвідали Україну протягом вказаного терміну, відповідно саме від туристів з цих країн залежить загальний туристичний

потік у країні. Так як Тернопільська область знаходиться у Західній Україні, то вона має великі перспективи у залученні іноземних туристів із цих країн.

Що стосується кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами України, то тут спостерігається дещо інша тенденція – кількість осіб кожного року зростає. Але це пов'язано в першу чергу з ростом виїзних туристів, тобто громадян України, що виїжджають за кордон. Більш детальна інформація щодо кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, подана у таблиці 4.

Таблиця 2.1.3

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Україні, тис. осіб [40]

	2017	2018	2019	2019/2018, %
в'їзних (іноземних) туристів	39	76	87	14,5
виїзних туристів (громадян України, які виїжджали за кордон)	2290	4024	5525	37,3
внутрішніх туристів	477	457	520	13,8
Усього	2806	4557	6132	34,6

Таким чином, можна зробити висновок, що після кризи 2014-2015 років туристичні потоки в Україні почали зменшуватись, але вже з 2017 року почали показувати позитивну тенденцію. Хоч зараз частина в'їзних туристів доволі незначна, Україна має великий потенціал у розвитку туризму. Більшість території України має сприятливі кліматичні умови, велику кількість рекреаційних, природних та історико-культурних ресурсів, що можуть бути цікавими як іноземним, так і внутрішнім туристам.

В 2020 році ситуація кардинально змінилась. Через закриття кордонів кількість іноземних туристів значно зменшилась, і навіть невеликий проміжок часу – з червня до кінця серпня, коли Україна була відкрита для іноземців, не вплинуло на загальну ситуацію. Наразі через закриття кордонів

та проблемами з авіасполученням, значний поштовх отримав саме внутрішній туризм. За результатами опитування Соціологічної групи Рейтинг проведеного 5 серпня 2020 року, 16% вже були у відпустці влітку 2020, ще 18% - лише її планували. Водночас, 66% не планували та не були у відпустці. Серед тих, хто вже був у відпустці, або тільки планував її, – 43% провели її у своєму населеному пункті, і стільки ж – у іншому регіоні України, лише 9% виїжджали або планували поїхати закордон. Тих, хто планував відпустку відносно більше серед молодших і більш заможних [35].

Тому наразі пріоритетом у розвитку туризму у Тернопільській області належить саме розбудові внутрішнього туризму, а в перспективі, коли будуть подолані наслідки пандемії COVID-19, і міжнародного туризму.

Загалом у Тернопільській області поширені такі види туризму:

- екологічний туризм;
- релігійний (паломницький) туризм;
- гастрономічний туризм;
- культурно-пізнавальний туризм;
- фестивальний (подійний) туризм;
- лікувально-оздоровчий туризм.

Ці напрями туризму розвиваються завдяки таким знаковим природним та культурно-історичним пам'яткам як “Дністровський каньйон”, “Кременецькі гори”, “Медобори”, Почаївська Лавра, сотням замків та іншим історичним і культурним об'єктам, що детальніше були нами розглянуті у Розділі I даної роботи.

Головними агентами на ринку туристичного бізнесу Тернопільської області є туроператори, турагенти та суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність. Представлені дані стосовно суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України у таблицях 2.1.4 та 2.1.5.

Таблиця 2.1.4

Кількість суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України,
юридичні особи [7]

	Роки			Відхилення			
				відносне, %		абсолютне (+,-)	
	2017	2018	2019	2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Україна	1743	1833	1867	7,1	1,85	124	34
Вінницька	27	25	24	-11,1	-4,0	-3	-1
Волинська	23	19	21	-8,7	10,5	-2	2
Дніпропетровська	118	119	111	-5,9	-6,7	-7	-8
Донецька	22	31	29	31,8	-6,5	7	-2
Житомирська	14	16	17	21,4	6,3	3	1
Закарпатська	31	28	30	-3,2	7,1	-1	2
Запорізька	63	62	61	-3,2	-1,6	-2	-1
Івано- Франківська	34	34	31	-8,8	-8,8	-3	-3
Київська	39	45	51	30,8	13,3	12	6
Кіровоградська	12	13	14	16,7	7,7	2	1
Луганська	7	8	7	0,0	-12,5	0	-1
Львівська	159	142	148	-6,9	4,2	-11	6
Миколаївська	23	18	21	-8,7	16,7	-2	3
Одеська	140	135	128	-8,6	-5,2	-12	-7
Полтавська	17	15	14	-17,6	-6,7	-3	-1
Рівненська	26	27	30	15,4	11,1	4	3
Сумська	19	18	19	0,0	5,6	0	1
Тернопільська	17	20	22	29,4	10,0	5	2
Харківська	84	83	86	2,4	3,6	2	3
Херсонська	14	16	14	0,0	-12,5	0	-2
Хмельницька	26	25	25	-3,8	0,0	-1	0
Черкаська	24	27	28	16,7	3,7	4	1
Чернівецька	38	39	35	-7,9	-10,3	-3	-4
Чернігівська	15	12	17	13,3	41,7	2	5
м.Київ	751	856	884	17,7	3,3	133	28

Із даним таблиці 2.1.4 бачимо, що хоч кількість юридичних осіб, суб'єктів туристичної діяльності і має позитивну тенденцію, все ж складає незначну частку, відносно до загальної кількості об'єктів по Україні. Якщо

розглянути Тернопільську та Львівську область, бачимо, що у Львівській області функціонує практично вдесятеро більше туристичних агенцій.

Таблиця 2.1.5

Кількість суб'єктів туристичної діяльності за регіонами України,
фізичні особи [7]

	Роки			Відхилення			
				відносне, %		абсолютне (+,-)	
	2017	2018	2019	2019 / 2017	2019 / 2018	2019 / 2017	2019 / 2018
Україна	1726	2460	2797	62,1	13,7	1071	337
Вінницька	42	62	65	54,8	4,8	23	3
Волинська	43	55	75	74,4	36,4	32	20
Дніпропетровська	207	297	318	53,6	7,1	111	21
Донецька	20	62	67	235,0	8,1	47	5
Житомирська	33	47	51	54,5	8,5	18	4
Закарпатська	32	63	57	78,1	-9,5	25	-6
Запорізька	97	126	92	-5,2	-27,0	-5	-34
Івано- Франківська	71	94	93	31,0	-1,1	22	-1
Київська	77	172	180	133,8	4,7	103	8
Кіровоградська	31	41	58	87,1	41,5	27	17
Луганська	10	21	39	290,0	85,7	29	18
Львівська	123	200	272	121,1	36,0	149	72
Миколаївська	40	69	64	60,0	-7,2	24	-5
Одеська	124	135	164	32,3	21,5	40	29
Полтавська	76	140	136	78,9	-2,9	60	-4
Рівненська	34	66	86	152,9	30,3	52	20
Сумська	39	61	87	123,1	42,6	48	26
Тернопільська	28	43	72	157,1	67,4	44	29
Харківська	179	183	175	-2,2	-4,4	-4	-8
Херсонська	53	64	68	28,3	6,3	15	4
Хмельницька	64	64	63	-1,6	-1,6	-1	-1
Черкаська	68	74	84	23,5	13,5	16	10
Чернівецька	27	38	44	63,0	15,8	17	6
Чернігівська	36	46	41	13,9	-10,9	5	-5
м.Київ	172	237	346	101,2	46,0	174	109

Розглянемо більш детально інформацію щодо кількості суб'єктів туристичної діяльності саме у Тернопільській області за 2018 та 2019 роки (таблиця 2.1.6).

Таблиця 2.1.6

Кількість суб'єктів туристичної діяльності
у Тернопільській області, од. [6]

			2018	2019	Відносне відхилення, %	Абсолютне відхилення, од.
Юридичні особи	у тому числі	Туроператори	7	7	0	0
		тур-агенти	10	11	10	1
		суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	3	4	33,3	1
		Усього	20	22	10	2
Фізичні особи-підприємці	у тому числі	тур-агенти	41	67	63,4	26
		суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність	2	5	150	3
		Усього	43	72	67,4	29

З даних поданих у таблиці, видно, що кількість юридичних осіб, що функціонують на туристичному ринку Тернопільської області, практично не змінилась, а от кількість фізичних осіб зросла практично вдвічі, з 43 до 72 одиниць. Цікавим є також той факт, що фізичних осіб-підприємців вдвічі більше, аніж юридичних осіб. Так, у 2018 усього в області діяло 20 юридичних осіб і 43 фізичні особи. У 2019 році ця різниця зросла ще більше, і якщо кількість юридичних осіб практично не змінилась і склала 22 одиниці, то кількість фізичних осіб склало вже 72 одиниці. Це говорить про те, що у

туристичній індустрії регіону переважають підприємства малого та середнього бізнесу.

До найбільших туроператорів області відносяться такі компанії як Туроператор «ОksamитКЛ», Приватне підприємство «Окрайна», ТзОВ «Обласний спортивно-туристський клуб», Тернопільське обласне закрите акціонерне товариство по туризму та екскурсіях «Тернопільтурист», та інші. Всі вони спеціалізуються на різних видах туризму та організовують різноманітні види екскурсій – від турів вихідного дня та лікувально-оздоровчих турів до релігійно-паломницьких турів.

Загалом, як зазначалось раніше, у 2019 р. допомогу подорожуючим надавали 94 суб'єкти туристичної діяльності, з них 7 туроператорів, 78 турагентів та 9 суб'єктів, які здійснювали тільки екскурсійну діяльність. Середньооблікова кількість штатних працівників, зайнятих у туристичній галузі області, становила 146 осіб.

Упродовж 2019 р. реалізовано 11,3 тис. путівок вартістю 234,9 млн. грн. (у 2018 р. – 5,7 тис. путівок вартістю 107,3 млн. грн.). Послугами туристичних організацій у 2019 році скористалися 24,6 тис. осіб (у 2018 р. – 13,1 тис. осіб). Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизного податку й аналогічних обов'язкових платежів) у 2019 р. склав 21,8 млн. грн. (у 2018 р. – 12,3 млн. грн.) [39]. Це свідчить про те, що внутрішній і в'їзний туристичний продукт посідає незначну частку в структурі реалізаційної діяльності навіть у лідерів галузі та не відіграє визначальної ролі в прибутках туристичних компаній, на відміну від продажу послуг виїзного туризму. Причинами такого становища є неналежний (для відвідування та використання) стан об'єктів туристської інфраструктури, невідповідність ціни та якості запропонованих послуг, а також низький рівень популяризації

та просування туристичного продукту Тернопільської області на міжнародному й українському ринках туристичних послуг [16].

Що стосується кількості туристів, то загалом тенденція, що спостерігається по всій території України вірна і для Тернопільської області – починаючи з 2014 кількість туристів почала зменшуватись і досягла свого мінімум у 2015 році. Починаючи з 2016 року туристичні потоки почали відновлюватись, але іноземні туристи до області так і не повернулись. При тому, кількість виїзних туристів, тобто тих, хто користуються послугами суб'єктів туристичної діяльності задля виїзду за кордон, значно вища, ніж кількість внутрішніх туристів, тобто тих, хто безпосередньо відвідав туристичні об'єкти Тернопільської області. Більш детальна інформація щодо кількості туристів за 2017, 2018 та 2019 роки представлена у таблиці 2.1.5. Наглядно інформація щодо кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Україні та Тернопільській області представлена у вигляді гістограм 2.1.1 та 2.1.2.

Таблиця 2.1.7

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Тернопільській області, осіб [6]

	2017	2018	2019	2019/2018, %
в'їзних (іноземних) туристів	-	-	-	-
виїзних туристів (громадян України, які виїжджали за кордон)	7526	9485	20893	120,3
внутрішніх туристів	2032	3618	3776	4,4
Усього	9558	13103	24599	87,7

Із даних таблиці видно, що кількість туристів в загальному в 2019 році зросла на 87,7% в порівнянні з 2018. Але цей зріст відбувається в більшості своїй за рахунок збільшення кількості виїзних туристів, аніж за рахунок внутрішніх туристів. Внутрішнім туризмом було охоплено 3,8 тис. осіб, або

15,4% від загальної кількості туристів (у 2018 р. – 3,6 тис. осіб, або 27,6%). Іноземні туристи за вказаний період регіон не відвідували.

Кількість громадян області, які виїжджали за кордон, у порівнянні з 2018 р. збільшилась в 2,2 рази і в 2019 році становила 20,8 тис. осіб, основна частина яких (99,9%) виїжджала на відпочинок.

З даних, розглянутих вище, видно, що кількість виїзних туристів складає значну частку туристичних потоків як в Тернопільській області, так і в Україні загалом.

Що стосується 2020 року, то офіційні статичні дані щодо кількості туристів у Тернопільській області за даний період поки відсутні. Можна лише зробити припущення, що кількість як виїзних, так і внутрішніх туристів значно зменшилась через вплив пандемії, обмежувальні заходи, введені Урядом, карантин, тощо. Начальник управління стратегічного розвитку ТМР Юрій Дейнека заявив, що кількість туристів в Тернополі під час пандемії COVID-19 зменшилась на 40%. Можемо припустити, що статистика буде схожою і у решті районів області.

--	--

Джерело: побудовано автором за даними [6], [7]

Актуальною залишається необхідність обґрунтування та впровадження адаптованої до європейських інтеграційних процесів регіональної політики розвитку туризму. Тернопільська область повинна стати своєрідним туристичним хабом – „Подільськими воротами” в Україну, регіоном із сучасною туристичною та транспортною інфраструктурою, транзитною базою для туристів, які подорожують у Карпати та Європу. Розвиток туризму в області повинен базуватися на найбільш раціональному та оптимальному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам’яток краю та здійснюватись на засадах

ефективної міжсекторної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямку розвитку основних і перспективних туристичних дестинацій краю, формування місцевих туристичних кластерів, запровадження оригінальних туристичних продуктів, розробки та реалізації туристичних проєктів із відповідним фінансовим забезпеченням [29].

Отож, з усього вищесказаного, можна зробити висновок, що Тернопільська область дійсно має усі передумови для подальшого розвитку туризму у регіоні:

- природні умови та особливості ландшафту для розвитку різноманітних напрямків туризму – спелеотуризму, вело туризму, пішохідному туризму, спортивному туризму, тощо;
- вигідне географічне розташування. Тернопільська область знаходиться в Західній Україні, фактично на перехресті усіх туристичних потоків із західної Європи до України, а також внутрішніх туристів з різних регіонів України до Львова та Карпат;
- наразі в області переважає внутрішній туризм, але є всі передумови для розвитку і в'їзного туризму;
- потужний потенціал у розвитку рекреаційного та санаторно-лікувального туризму;
- величезна кількість культурних та історичних об'єктів, що можуть стати основою для підготовки нових екскурсійних маршрутів, що в свою чергу може стати основою для історично-пізнавального туризму.

Незважаючи на всі передумови для сталого розвитку туризму, досі існує ряд причин, що гальмують розвиток туризму в регіоні:

- незадовільність законодавчою базою. Більшість нормативних актів, проєктів та стратегій мають більш теоретичний, ніж

практичний характер, і не сприяють поліпшенню ситуації в регіоні;

- туристичні об'єкти мають незадовільний стан, та відсутність дієвих програм їх збереження, реновації, реконструкції та пристосування до потреб туристів. Таким чином не лише втрачається туристичний потенціал області, а і руйнуються та зникають безцінні пам'ятки культури та архітектури;
- відсутність ефективної регіональної політики в галузі туризму;
- недостатнє використання туристичного потенціалу. Наприклад, майже не розвивається сільський туризм, діловий туризм, мало розвинений санаторно-лікувальний туризм, та інші;
- недостатність інформаційно-маркетингового забезпечення просування туристичних та інвестиційних можливостей у сфері туризму та рекреації регіону [4].

2.2 Туристична інфраструктура та її роль у розвитку туризму у Тернопільській області

Розвинена туристична інфраструктура – це основа для стабільного розвитку туристичної індустрії в регіоні. Загалом, інфраструктура туризму – це, з одного боку, різні види діяльності, що сприяють реалізації та розвитку туризму, з іншого, це сукупність різноманітних об'єктів, що використовуються для задоволення потреб туристів [17]. Таким чином, інфраструктуру туризму можна розглядати і як певну діяльність, що слугує розвитку туризму, так і конкретну матеріально-технічну базу.

Згідно з Законом “Про туризм”, туристична інфраструктура – це сукупність різних об’єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту, тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів. Тобто, це усі ті об’єкти, що задіяні в наданні туристам різноманітних туристичних послуг [1].

Енциклопедичний словник-довідник з туризму надає таке визначення туристичної інфраструктури – сукупність штучно створених рекреаційних закладів (санаторії, бази відпочинку, готелі, ресторани та ін.) та супутніх об’єктів, побудованих для загального користування за рахунок державного інвестування (автомобільні та залізничні дороги (шляхи), пункти пропуску, аеропорти, лікарні, школи, тощо) [9].

Особливістю туристичної інфраструктури є те, що вона слугує не лише туристам, але і жителям регіону, таким чином розвиток туристичної індустрії робить регіон більш привабливим для туристів, але також призводить до підвищення якості життя місцевого населення, збільшення кількості робочих місць, в загальному підвищує рівень життя у регіоні.

Таким чином розвиток туристичної індустрії і створення туристичного продукту нероздільно пов’язані між собою – розвинута інфраструктура призводить до створення нових туристичних продуктів, збільшення кількості туристів.

Представимо структуру туристичної інфраструктури у вигляді рисунку 2.2.1.

Рис. 2.2.1. Структура туристичної інфраструктури

Отже, для того щоб провести оцінку туристичної інфраструктури Тернопільської області, необхідно проаналізувати такі її складові, як транспортне забезпечення, засоби розміщення, підприємства харчування, заклади дозвілля.

Транспорт відіграє одну з провідних ролей у розвитку туризму, адже розвинена транспортна система слугує швидкому доступу до туристичних об'єктів області. На території Тернопільської області добре розвинуті автомобільний та залізничний транспорт. Перше місце за величиною перевезень займає саме автомобільний транспорт. Основні авто шляхи проходять через міста та інші населенні пункти, де туристи можуть відпочити, зупинитись у місцях розміщення, скористатись послугами різноманітних закладів дозвілля та відпочинку, закладів харчування. Однак не всі дороги знаходяться в однаково хорошому стані, більшість з них вимагають капітального ремонту. Такий стан доріг робить доволі важким доступ до великої кількості туристичних об'єктів, особливо тих, що знаходяться далеко від великих міст [3].

Що стосується пасажирських автобусних перевезень, то в області діють 26 автостанцій і міжміський автовокзал у місті Тернопіль. Саме вони забезпечують перевезення туристів. Крім міжміських та приміських напрямках, налагоджена також велика мережа міжнародних сполучень. З Тернополя курсують автобуси до Польщі, Німеччини, Румунії, Білорусі, та інших країн.

Залізнична система області також є досить розгалуженою та слугує розвитку усіх видів туризму. Центральним вузлом пасажирських перевезень є залізнична станція Тернопіль. Зараз Тернопільська область має зручне залізничне сполучення з найбільшими містами України.

Великі перспективи для розвитку туризму, як внутрішнього, так і міжнародного, має відновлення роботи аеропорту “Тернопіль”. Ще в 2016 році аеропорт отримав ліцензію на роботу та нарешті можливість відновити авіарейси. Однак, і до сьогодні аеропорт повноцінно не працює. Варто додати, що влітку 2020 року уряд обіцяв розпочати програми з відновлення роботи аеропортів по всій Україні. До списку летовищ, які мають почати працювати, увійшов і тернопільський аеропорт. Відновлення роботи аеропорту може стати поштовхом до збільшення кількості туристів в регіоні.

Готельне господарство по праву можна назвати основою всієї туристичної інфраструктури. Саме наявність сучасних та зручних місць розміщення є основою для комфортного перебування туристів у регіоні. Головним завданням зараз є не лише створення нових місць розташування, але і підняття їх рівня до міжнародних стандартів.

Наразі практично нереально оцінити точну місткість готельної індустрії в області. В багатьох містах надаються послуги по добовій оренді квартир та апартаментів, не зареєстрованих офіційно, тому не відображених у статичних довідниках.

Динаміка кількості засобів розміщення та кількості місць у засобах розміщення у Тернопільській області за період 2018-2019 років представлена у таблицях 2.2.1 та 2.2.2 відповідно.

Таблиця 2.2.1

Кількість колективних засобів розміщування у Тернопільській області
у 2018-2019 рр., од. [13], [14]

	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	Відносне відхилення, %
Кількість колективних засобів розміщування,	14	15	1	7,1

усього, од.				
Готелі та аналогічні засоби розміщування, усього, од.	10	11	1	10,0
Інші засоби розміщування, од.	4	4	0	0

За даними Державної Служби Статистики України в 2018 році в Тернопільській області було зареєстровано 14 колективних засобів розміщування, серед них 10 готелів та аналогічних засобів розміщування (готелі та мотелі), та 4 інші засоби розміщування (засоби розміщування на період відпустки та іншого тимчасового проживання (хостели, будинки відпочинку, пансіонати відпочинку, бази відпочинку, туристські бази, гірські притулки), кемпінги та стоянки для житлових автофургонів і причепів, інші засоби розміщування (гуртожитки для приїжджих, інші місця для тимчасового розміщування)). У 2019 році ситуація практично не змінилась. Кількість інших місць розміщування залишилась незмінною, а кількість готелів збільшилась на 1 одиницю, або 10%.

Таблиця 2.2.2

Загальна кількість місць у колективних засобах розміщування у
Тернопільській області у 2018-2019 роках, од. [13], [14]

	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	Відносне відхилення, %
Усього, од	1267	1392	125	9,9
Готелях та аналогічних засобах розміщування, усього, од.	847	960	113	13,3
Інших засобах розміщування, од.	420	432	12	2,9

За рахунок збільшення кількості засобів розміщення, кількість місць відповідно також зросла, але їх кількість все одно не задовольняє весь

існуючий попит, та має бути значно збільшена. Нестача місць у колективних засобах розміщування особливо очевидна під час проведення масштабних івентів. Наприклад, у 2012 році при проведенні чемпіонату світу з водно-моторного спорту, всі місця у готелях та інших засобах розміщування були зайнятими.

Особливо не достатньо забезпеченими засобами колективного розміщування являються регіони. Наприклад, часто відчувається нестача місць у таких містах як Почаїв та Зарваниці, під час релігійних свят і напливу паломників та туристів до святинь. Біля деяких визначних природно-культурних пам'яток засоби розміщування взагалі відсутні.

Динаміку кількості туристів, що зупинялись у колективних засобах розміщення у 2018-2019 роках можна побачити у таблиці 2.2.3.

Таблиця 2.2.3

Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування у
Тернопільській області у 2018-2019 роках, осіб [13], [14]

	2018	2019	Абсолютне відхилення (+,-)	Відносне відхилення, %
Усього, осіб	46103	43723	-2380	-5,2
Готелях та аналогічних засобах розміщування, усього, осіб	39873	38399	-1474	-3,7
Інших засобах розміщування, осіб	6230	5324	-906	-14,5

Таким чином, у 2019 році було розміщено на 5,2% менше осіб, ніж у 2018 році.

За даними системи онлайн-бронювання готелів booking.com в Тернополі зареєстровано 30 готелів. Детальніший список готелів представлений у таблиці 2.2.4.

Таблиця 2.2.4

Готелі Тернопільської області. Складено автором за даними [32]

Назва готелю (місто розміщення)	Кількість зірок	Відгуки
Готель “Тернопіль” (Тернопіль)	3*	8,3
Avalon Palace (Тернопіль)	3*	8,6
Golden Ring (Тернопіль)		8,8
Passage Hotel (Тернопіль)		9,0
Premier Hotel Pochaiv (Почаїв)	4*	9,2
Готель Галичина (Тернопіль)	3*	8,4
Kamelot (Тернопіль)		8,2
Міні готель (Тернопіль)		8,9
Inter Hotel (Тернопіль)		7,6
Sapsan (Тернопіль)		9,1
Hotel Aquapark Alligator (Тернопіль)		8,4
Едем (Бережани)		8,7
Панорама (Кременець)		8,7
Готельний комплекс Глобус (Тернопіль)		8,6
Байків (Тернопіль)		9,4
Готель Мішин-сіті (Велика Березовиця)		8,3
Geneva Hotel (Тернопіль)		7,7
Готель Джентльмен (Тернопіль)		8,6
Kremin (м. Кременець)		8,7

Продовження таблиці 2.2.4

Готельно-ресторанний комплекс Галицький замок (Тернопіль)		8,0
Готельний комплекс Юхнович (Тернопіль)	3*	9,1
Старий Тудорів (Федорівка)	4*	9,7
Східний (Бережани)		9,3
Zlagoda (Тернопіль)		7,3
Masterclub (Тернопіль)		
Братіслава Тернопіль (Петриків)		9,5
Імобільяре (Хоростків)	2*	9,3
Versal (Тернопіль)	3*	7,0
Готель Vivat (Хоричинці)		9,5

Лемківський Хутір (Величий Ходачків)	8,1
--------------------------------------	-----

Більшість із зазначених готелів розташовані у місті Тернопіль, і лише декілька у інших містах області. Це однозначно говорить про недостатню кількість готелів у регіоні. Ціна коливається від 300 грн. за ніч за номер стандарт у найдешевшому готелі до 1000 грн. у найдорожчому. Загалом у Тернопільській області існує проблема з дешевим житлом для туристів. Зараз все більше поширюється тенденція бюджетного туризму. У інших містах України стрімко розвиваються мережі хостелів та бюджетних готелів. У Тернопільській області їх лише декілька – 3 у місті Тернопіль та 2 у місті Чортків [32].

Цікавим різновидом розміщення туристів є садиби зеленого туризму. В останні роки кількість таких садиб невпинно зростає, хоча у Тернопільській області їх ще значно менше, ніж у сусідніх Львівській та Івано-Франківській областях [2]. Наразі в області функціонує більше 25 садиб зеленого туризму. Найбільше таких закладів розміщення функціонує у Бережанському, Заліщицькому, Збаразькому і Тернопільському районах. Великий потенціал для створення таких садиб мають Борщівський, Бучацький, Кременецький та інші регіони, з великою кількістю природно-культурних пам'яток.

У Тернопільській області також функціонують туристичні бази. Більшість з них побудовані декілька десятиліть тому, отже потребують модернізації та ремонту. Але відкриваються і нові бази відпочинку, в основному за сприянням приватних інвесторів. До найвідоміших відносять туристичну базу “Над стрипою”, що знаходиться в селі Скоморохи, на території Національного природного парку “Дністровський каньйон”; відпочинковий комплекс “Смерекова хата” у селі Кімната Кременецького району, приватна база відпочинку “Бабина стодола”, що у селі Рудка Кременецького району. Особливістю таких баз відпочинку є те, що вони

пропонують туристам не лише розміщування, а і харчування та весь спектр туристичних послуг – прогулянки по місцевості, екскурсії до найближчих туристичних об’єктів, сплави річками, тощо [37].

У Тернопільській області функціонує також декілька санаторіїв. До найбільш відомих закладів регіону відносяться санаторій “Медобори” в селі Конопківка Тербовлянського району, а також дитячий санаторій “Барвінок” у селі Мшанець Зборівського району. Неподалік селища Гусятин у лісопарковій зоні розташований санаторій “Збруч”. Загалом у Тернопільській області, як і по всій території України, спостерігається тенденція до зменшення кількості санаторно-курортних і оздоровчих закладів [26].

На Тернопільщині досить розвинута мережа закладів громадського харчування. До таких закладів відносяться ресторани, кафе, бари, піцерії, їдальні, закусочні, заклади швидкого харчування, тощо.

Найбільше закладів ресторанної сфери і громадського харчування зосереджено у м. Тернополі – майже 300 об’єктів. Значна кількість підприємств харчування розташована також у Бучацькому, Кременецькому та Тербовлянському районах. До найкращих ресторанів у місті Тернополі за думкою самих тернополян відносять такі заклади, як Женева, Мамонт, На небі, Ковчег, Три Миколи, Хінкальня, Рандеву, Jan Amor, Forum Hall, Кнайпа 1540, Старий млин, Garden Hall, Avalon Palace, Файне місто, тощо. Найменш розвинуте ресторанне господарство у Підгаєцькому та Монастириському районах.

Заклади харчування у Тернопільській області пропонують спробувати страви з різних кухонь світу – української, італійської, французької, японської, індійської, американської, тощо.

Більшість закладів харчування функціонують у міських поселеннях, однак в останні роки зростає їх кількість також у сільській місцевості. Багато

закладів розташовані на автошляхах міжнародного та державного значення, таким чином придорожні кафе мають змогу обслуговувати туристів, що подорожують регіоном.

Незалежні заклади громадського харчування своєю більшістю представлені «сімейним» невеликим і середнім бізнесом, характерною рисою якого є сезонність операцій. Зазвичай, найбільш складні проблеми у незалежних закладів виникають з питань бухгалтерського обліку, підбору та належного використання працівників, а також контролю за виходом готової продукції [16].

Дуже важливим є питання якості продукції, що пропонується подорожуючим та організованим туристським групам. Великі заклади готельного та ресторанного господарства з широким асортиментом продукції та послуг мають постійних постачальників сировини, але більшість закладів харчування користуються продукцією як власних підсобних господарств, так і навколишніх сіл. Деякі власники вважають за доцільне стежити за сировиною, що надходить, проводити органолептичну та мікробіологічну оцінку, підтверджену документально, але більшість працюють без документального супроводу. За таких умов дуже складно звичайному відвідувачу виявити необхідний для них заклад харчування з якісною продукцією. Частими є випадки браку досвіду роботи та знань техніки і правил. Ще одним суттєвим недоліком більшості закладів громадського харчування є відсутність інформації про них в мережі Інтернет [16].

Зклади дозвілля також складають велику частку туристичної індустрії та можуть сприяти розвитку культурно-пізнавального туризму в області.

Станом на 1 січня 2019 року мережа закладів культури області складає 916 клубних закладів, 809 публічних бібліотек, 30 музеїв, 9 з яких мають статус обласного, 52 заклади початкової мистецької освіти, Тернопільський

академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки, Тернопільська обласна філармонія, Тернопільський музичний коледж ім. Соломії Крушельницької, Тербовлянський коледж культури і мистецтв, Тернопільський обласний методичний центр народної творчості, Тернопільський обласний центр охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини, Тернопільський обласний центр дозвілля “Терноцвіт”, Тернопільське обласне підприємство “Фірма “Кінодністер”.

У 2018 році мережу музеїв області склали 30 музеїв (9 обласних і 21 районний). У підпорядкуванні об'єднаних територіальних громад перебувають 6 музеїв. Крім того, в області діють у складі закладів освіти, установ, громадських організацій 144 громадські музеї, 8 з яких мають звання “народний”, бо володіють оригінальними експонатами і здійснюють заходи зі збереження та популяризації знакових подій, видатних особистостей, історії і культури Тернопільщини.

В області діють три концертно-видовищні заклади – Тернопільський академічний обласний український драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, Тернопільський академічний обласний театр актора і ляльки та Тернопільська обласна філармонія, які є тими установами культури, що створюють високомистецький продукт для забезпечення культурних потреб мешканців області. 12 років поспіль у Тернопільському академічному обласному українському драматичному театрі ім. Т.Г. Шевченка відбувається Всеукраїнський фестиваль “Тернопільські театральні вечори. Дебют”.

Тернопільщина часто приймає міжнародні, всеукраїнські, регіональні, обласні, міжобласні фестивалі, конкурси та свята: Всеукраїнський фольклорно-мистецький фестиваль “Борщівська вишиванка”, Всеукраїнський фестиваль козацької та української народної національно-патріотичної пісні

“Забуттям не заростає честь і слава козаків” (“Козацька слава”), фестиваль хорових колективів “Кременецькі хорові вечори “AveMaria” й українсько-польський літературно-мистецький форум “Діалог двох культур”.

У 2018 році Міністерством культури України (наказ від 20.11.2018 № 1014) надано статус “міжнародний” Всеукраїнському фестивалю лемківської культури “Дзвони Лемківщини” [29]. Він відбувається в урочищі Бичова поблизу Монастириська. А в самому райцентрі, який називають лемківською столицею, діє Музейний комплекс “Лемківське село” – єдиний в країні музей, в якому знаходиться найбільша збірка пам’яток історії, мистецтва і побуту переселенців-лемків. Загалом цікава історія лемківської культури, їх унікальні традиції, обряди, фольклор, можуть стати центром культурно-пізнавального туризму регіону, привертати уваги внутрішніх та міжнародних туристів.

Упродовж 2016-2018 років започатковані нові фестивалі, свята та конкурси, зокрема: регіональний етнофестиваль бджільництва “Медове Тернопілля”, Всеукраїнський сільський фестиваль мистецтв “Киданецький піснецвіт”, Всеукраїнський фестиваль-конкурс патріотичного мистецтва “Захисникам Вітчизни”, мистецька академія “Дні Пінзеля у Бучачі”, обласний фестиваль танцю “BonaDance”, військово-історичний фестиваль “Чортківська офензива”, фестиваль трипільської культури “Вертеба”, обласний культурно-мистецький, дитячо-юнацький фестиваль “Вставай, Сонце”.

Упродовж 2014-2018 років в області проведено від 45 до 50 знакових фестивалів, конкурсів, свят, які пропагували неповторний галицький колорит, широкі мистецькі традиції, унікальні вишиванки, тернопільські страви, творчі доробки професійних, аматорських художніх колективів,

майстрів та умільців народних художніх промислів Тернопілля та України [29].

Таким чином можна зробити висновок, що хоч туристична інфраструктура Тернопільщини активно розвивається та має усі передумови для розвитку туризму, існує також ряд проблем, що вимагають вирішення:

- велика кількість історико-культурних та природних об'єктів і пам'яток, але більша частина з них перебувають у незадовільному стані, потребують ремонту, реставрації та модернізації;
- хоча область знаходиться на перехресті доріг державного та міжнародного значення, розгалужену автомобільну та залізничну систему, більшість доріг вимагають капітального ремонту. Крім того, відсутнє сполучення з багатьма пам'ятками природи та культурними об'єктами, що потенційно могли б бути цікавими для туристів;
- зростання кількості готелів та інших засобів колективного розміщування, але нерівномірний їх розподіл по області, пропозиція не задовольняє попит, а також відсутність мережі дешевого житла в області;
- велика кількість закладів харчування, що невпинно зростає, але відсутність контролю за рівнем їх якості, концентрація лише у великих містах;
- невелика кількість закладів санаторно-курортного типу, хоча область має великі перспективи розвиватись як туристично-рекреаційний регіон;
- велика кількість закладів культури, унікальних музеїв, театрів та інших закладів, проведення конкурсів, фестивалів та подій

обласного, всеукраїнського та міжнародного рівнів, але відсутність широкого розголосу, що говорить про недостатнє просування бренду Тернопільщини в Україні та світі.

Проблеми туристичної інфраструктури часто перекликаються з проблемами в області загалом. Таким чином можна стверджувати, що вирішити їх можна лише комплексно. Поліпшення туристичної інфраструктури призведе до створення нових туристичних продуктів, що збільшить дохід від туризму, та зрештою сприятиме розвитку усього регіону.

2.3 Потенціал та перспективи Тернопільської області на туристичному ринку України

Туристичний потенціал – це сукупність сприятливих природних ресурсів, культурно-історичної бази, що у взаємодії між собою сприяють створенню туристичного продукту. Очевидно, що раціональне використання усіх наявних в області ресурсів (природних, культурно-історичних, лікувально-оздоровчих, тощо) призводить до розширення туристичної сфери, збільшення кількості туристів, а це в свою чергу призводить до зростання фінансових потоків від туристичної діяльності, що позитивно впливає на подальший розвиток усієї області [22].

Тернопільська область має усі передумови та великий потенціал для подальшого розвитку туристичного ринку. Як було розглянуто нами раніше,

у Тернопільській області містяться усі сприятливі для розвитку туризму елементи – історико-культурні ресурси, сприятливий клімат, природні ресурси, мальовничі ландшафти, багата та різноманітна флора і фауна, велика кількість проведених фестивалів та заходів державного та міжнародного рівнів. Крім того, у Тернопільській області досить низька концентрація заводів, фабрик та інших промислових об’єктів, що говорить про сприятливий екологічний стан, який наразі є значним фактором у розвитку туризму в регіоні. Узагальнену інформацію щодо туристичного потенціалу Тернопільської області подано у Таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Туристичний потенціал Тернопільської області [22]

Компоненти	Критерії	Показники
Туристично-рекреаційні ресурси	Природні ресурси та природно-антропогенні ресурси	Площа природоохоронних територій (122634,1 га)
		Кількість національних парків, інших природоохоронних об’єктів (419 територій та об’єктів природно-заповідного фонду)
	Соціальні ресурси	Кількість архітектурних та культурно-історичних пам’яток (1936)
		Мережа музеїв, театрів, інших закладів розваг і атракцій (2067)
		Кількість найважливіших біо соціальних ресурсів (6)
Туристична інфраструктура	Розвиток туристичної	Кількість найважливіших подієвих ресурсів (38)
		Кількість суб’єктів туристичної діяльності (46)

	індустрії	
	Інфраструктура гостинності	Забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів (66)
		Забезпеченість території закладами ресторанного господарства для різних категорій туристів (234)
		Цінова конкурентоспроможність послуг у туристичних підприємствах (7,5)
		Якість обслуговування (7,2)
	Транспортна доступність	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям, тис. км на кв. км (405 км)
		Щільність залізних колій загального користування, тис. км на кв. км (45,9)
		Кількість аеропортів (1)
Загальний імідж регіону, соціальне середовище	Якість життя населення	Кількість економічно активного населення (у % до загальної кількості) (61,2)
		Доходи на душу населення (31525)
	Підтримка розвитку туризму	Наявність програм розвитку туризму +
	Позитивний туристичний імідж регіону	Сформованість системи маркетингових комунікацій +
		Популярність туристичного бренду території (27%)
	Екологічна безпека	Щільність шкідливих викидів в атмосферу (4,4)
	Правова безпека	Кількість злочинів на 10 тис. населення (39,6)

На сьогодні туристична індустрія Тернопільської області знаходиться у досить хаотичному стані. Окрім наявного потенціалу залишається також ряд проблем, що не дають можливості використовувати переваги на повну міру, та вимагають невідкладного втручання. Серед них:

- Недостатнє нормативно-правове забезпечення розвитку туризму в області;
- Низький рівень інформаційної підтримки туризму у регіоні;
- Низький рівень просування бренду Тернопільської області в Україні та за її межами;
- Відсутність більш деталізованих та точних статистичних досліджень стосовно стану туристичної інфраструктури, наявної кількості місць

колективного розміщування, ресторанів та інших закладів громадського харчування, кількості внутрішніх та зовнішніх туристів, кількості і тривалості часу, проведеного ними в області, структури їх витрат, тощо. Це значно ускладнює процес аналізу стану туризму в Тернопільській області [21];

- Низький рівень залучених інвестицій в туристичну галузь області;
- Недостатньо розвинена туристична інфраструктура;
- Відсутність сучасних підходів до створення нових туристичних продуктів.

Отже, стає очевидним, що розвиток туризму в Тернопільській області можливий лише за рахунок популяризації області в Україні та світі, презентації наявних історико-культурних та природних об'єктів потенційним туристам. Необхідно працювати над покращенням кількісного та якісного складу наявної туристичної інфраструктури (збільшення кількості готелів, ресторанів, відповідь їх міжнародним вимогам та стандартам якості, капітальний ремонт доріг, покращення сполучення між різними туристичними об'єктами області); підвищенням рівня освіти у сфері гостинності і туризму, збільшення кількості професійних робітників у цій галузі; раціональним використанням та збереженням ресурсного та історико-культурного потенціалу з урахуванням світового досвіду [4]; створенням на території області комплексного туристичного продукту, що задовольняв би вимоги туристів, та давав змогу розвивати різноманітні напрямки туризму – від культурно-пізнавального до сімейного, чи бізнес-туризму.

Для цього необхідно в першу чергу проводити глибокі маркетингові дослідження, задля визначення основних факторів, що впливають на розвиток туризму в області, визначити, що саме цікавить на даний момент потенційних туристів, та не просто сформулювати стратегію розвитку, а

визначити конкретні цілі щодо розбудови туристичного сектору в області, особливо зважаючи на нестабільну ситуацію, що склалась в Україні та світі.

Проаналізувавши все вищесказане, нами був зроблений SWOT-аналіз, результати якого представлені у таблиці 2.3.2.

Таблиця 2.3.2

SWOT-аналіз туристичної галузі Тернопільської області

Strengths / Сильні сторони	Weaknesses / Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Вигідне геополітичне положення, хороше сполучення з іншими областями України та близьке розташування до кордонів з іншими країнами - Багата природна база для розвитку туризму - Велика кількість унікальних історико-культурних об'єктів і пам'яток (замки, музеї) - Наявність рекреаційної та лікувально-оздоровчої бази - В області збережені унікальні традиції, обряди, народні ремесла - Велика кількість фестивалів та інших заходів, що проводяться в Тернопільській області, та є цікавими для туристів - Сприятливий екологічний стан - Наявність стратегій і програм щодо розвитку туризму в регіоні - Зацікавленість як жителів області, так і обласної адміністрації у розвитку туристичної галузі 	<ul style="list-style-type: none"> - Багато історико-культурних об'єктів знаходяться в занедбаному стані, та вимагають нагального ремонту та реконструкції - Недостатньо розвинена туристична інфраструктура - Незадовільний стан доріг у області, відсутність можливості під'їзду автобусів до туристичних об'єктів, багато доріг вимагають капітального ремонту - Недостатня кількість об'єктів колективного розміщування та їх не рівномірне розміщення по області, відсутність мережі бюджетного житла (типу хостелів) - Низька зацікавленість існуючим туристичним продуктом - Недостатня інформаційна підтримка туристичної сфери у області - Недостатнє просування туристичного бренду Тернопільської області в Україні та за її межами

Продовження таблиці 2.3.2

Opportunities / Можливості	Threats / Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Ефективне використання усіх наявних ресурсів задля розвитку туристичної галузі області - Приймати участь у різноманітних туристичних фестивалях, ярмарках, виставках тощо, задля підвищення інтересу 	<ul style="list-style-type: none"> - Не визнання туризму як пріоритетної галузі, що має розвиватись у області - Тернопільська область знаходиться біля надзвичайно туристичного регіону України, і часто не витримує конкуренції, таким чином втрачаючи частину

<p>потенційних туристів у існуючому туристичному продукті</p> <ul style="list-style-type: none"> - Використовувати своє вигідне геополітичне становище задля залучення іноземних туристів з країн Центрально-Східної Європи - Розбудова туристичної інфраструктури – відкриття нових готелів, ресторанів, СПА-центрів, розважальних закладів, торговельних центрів задля вищої привабливості області для туристів - Відновлення роботи аеропорту “Тернопіль” - Створення нових туристичних продуктів, екскурсій, маршрутів, поєднувати різні види туризму - Підвищення рівня обслуговування туристів до міжнародних стандартів - Залучати приватних інвесторів 	<p>потенційних туристів</p> <ul style="list-style-type: none"> - Нерозуміння потреб туристів, пропозиція не відповідає попиту, таким чином туристична галузь втрачає потенційні прибутки - Недостатнє фінансування туристичної сфери з держбюджету
--	--

Таким чином, для розвитку туристичної галузі в Тернопільській області, доцільно:

- Використовувати вигідне геополітичного положення задля збільшення туристичного потоку у області;
- Максимально ефективно використовувати наявні природні, історико-культурні, рекреаційні ресурси;
- Збільшувати кількість та якість місць розміщування за всіма категоріями – від готелів люкс класу до бюджетних хостелів;
- Підвищувати якість обслуговування;
- Створювати сучасні розважальні центри, спортивні майданчики, атракціони, задля розширення туристичної інфраструктури області;
- Оновлювати та модернізувати вже існуючі музей, інші заклади культури, створювати сучасні інтерактивні музеї;
- Створювати нові продукти та послуги, що сприятимуть розвитку туристичної галузі – створити систему оренди транспортних засобів,

створити мережу точок продажу сувенірної продукції з офіційним туристичним логотипом Тернопільської області, тощо;

- Покращувати інформаційну інфраструктуру туристичної галузі області – створювати веб-сайти найвідоміших туристичних об'єктів, або модернізувати вже існуючі, зробити їх більше user friendly, тобто зручнішими і зрозумілішими для використання;
- Створювати нові туристичні напрямки та маршрути, покращувати вже існуючі;
- Створити нові міжрегіональні маршрути, наприклад, тур по Тернопільській та одній із сусідніх областей;
- Використовувати можливості просування туристичного продукту області без великих капіталовкладень – наприклад, рекламувати маршрути та екскурсії замками Тернопільщини у інших замкових комплексах України, запускати рекламу туристичних об'єктів Тернопільської області на національному телебаченні; виставляти стенди з інформацією про туристичні об'єкти області на різноманітних заходах, присвячених туризму, розміщувати рекламу на українських та іноземних туристичних сайтах, платформах, присвячених туризму;
- Створювати сприятливе середовище задля залучення інвестицій у туристичну галузь, не лише українських інвесторів, а й іноземних;
- Налагоджувати співпрацю з міжнародними туристичними агенціями та організаціями, що сприяють розвитку туризму.

Очевидно, що реалізувати вказані заходи можливо лише за участі державних органів, обласної та районних адміністрацій, туристичних агентів, різноманітних туристичних об'єднань, та інших суб'єктів туристичної галузі Тернопільської області.

Загалом Тернопільська область має усі передумови для розвитку таких видів туризму як:

- Культурно-пізнавальний;
- Зелений або екологічний туризм;
- Спортивний туризм (VELO туризм, водний туризм, пішохідний туризм, тощо);
- Релігійний або паломницький туризм;
- Фестивальний або подійний туризм;
- Лікувально-оздоровчий туризм;
- Освітній туризм;
- Діловий туризм;
- Гастрономічний туризм.

Враховуюче все вищесказане, нами був розроблений тур, який поєднав в собі декілька видів туризму, а саме культурно-пізнавальний туризм та діловий туризм. Так як наразі туристична галузь знаходиться у важкому стані через вплив пандемії та світову кризу, необхідно шукати нові шляхи розвитку. Зараз практично неможливо проводити екскурсії з великими групами людей, організовувати фестивалі, ярмарки чи інші заходи, тому потрібно шукати інші варіанти.

На нашу думку, діловий туризм наразі має великі перспективи. По-перше, діловий туризм є одним з найбільш перспективних та прибуткових видів туризму у світі, який сприяє збільшенню доходів суб'єктів туристичної індустрії. Останніми роками бізнес-тревел демонструє значні темпи зростання, близько 7,0%, незважаючи на збереження нестійких явищ в економіках як розвинених, так і країн, що розвиваються. За оцінками експертів СОТ, частка ділового туризму в світі складає 20%. Діловий туризм є одним з найбільш економічно ефективних видів туризму в світі. Бізнес-

туристи – ефективні клієнти для готелів і туристичних фірм. Саме 55-60% готельних номерів у всьому світі бронюють бізнесмени і менеджери фірм. Добові витрати делегатів різноманітних ділових зустрічей, конгресів, симпозіумів перевищують \$345, а звичайний турист витрачає за день в середньому \$100-200 [19].

Тому, на нашу думку, найкращим рішенням у ситуації, що склалася, є організація корпоративних турів, тім-білдінгів, тривалістю 3-4 дні, протягом яких команди з конкретних компаній чи підприємств зможуть як обговорити цілі діяльності своєї компанії чи команди, провести тренінг, так і відпочити, відвідавши туристичні об'єкти Тернопільської області.

Отже, головною концепцією даного туру є поєднання ділового та культурно-пізнавально туризму. Такі тури будуть цікавими як для українських, так і для зарубіжних компаній. Перевагою також є те, що учасниками туру будуть працівники однієї компанії, можливо навіть одного відділу, тобто такі тури повністю відповідають умовам “нової реальності”, та мінімізують взаємодію з великою кількістю незнайомих людей, таким чином зменшуючи можливість поширення вірусу.

Розглянемо приблизну програму туру “Offsite Meeting in Ternopil”.

День 1. Приїзд у місто Тернопіль

Мета першого дня – приїзд у місто Тернопіль, розміщення у готелі, знайомство з містом на налаштування на робочу зустріч. Подано основну інформацію у вигляді таблиці 2.3.3.

Таблиця 2.3.3

Програма першого дня “Offsite Meeting in Ternopil”

Час	Локація	Опис події
11.00	Avalon Palace	Заселення у готель
13.00	Avalon Palace	Обід в ресторані готелю
14.00	Avalon Palace	Зустріч у конференц-залі готелю. Обговорення основних

		етапів проведення офсайд зустрічі, ознайомлення з планом дій на наступні 3 дні
16.00		Екскурсія містом: відвідати озеро, островців Любові і Розлуки, прогулянки на катері, відвідування замку
20.00	Ресторація “Старий Млин”	Вечеря у ресторані “Старий Млин”, де можна спробувати страви української кухні

День 2. Проведення бізнес-зустрічі, обговорення питань, що стосуються бізнесу, компанії, окремої команди чи підрозділу компанії

Таблиця 2.3.4

Програма другого дня “Offsite Meeting in Ternopil”

Час	Локація	Опис події
9.00	Avalon Palace	Сніданок у готелі
10.00	RIVERSIDE	Проведення зустрічі команди у конференц-залі ресторану RIVERSIDE. Робота над проектом.
14.00	RIVERSIDE	Обід в ресторані
15.00	RIVERSIDE	Виступ запрошеного спікера
20.00	Ресторан “Ковчег”	Вечеря у ресторані

День 3. Присвячений культурно-пізнавальній програмі поїздки.

Таблиця 2.3.5

Програма третього дня “Offsite Meeting in Ternopil”

Час	Локація	Опис події
Варіант 1. Сплав по Дністру		
7.00	Avalon Palace	Сніданок. Виїзд з готелю
9.30	Кемп “Білий Бізон”	Зустріч у кемпі “Білий Бізон”, проведення інструктажу, підбір рятувальних жилетів та іншого спорядження, переїзд до старту сплаву у селі Долина
	Сплав Дністром	Сплав рікою, оглянути по ходу маршруту водоспаду біля с. Возилів та водоспаду Дівочі Сльози біля с. Монастирок, обід
18.00	Кемп “Білий Бізон”	Закінчення сплаву. Відпочинок у кемпі, вечеря
22.30	Avalon Palace	Повернення в готель у Тернополі
Варіант 2. Екскурсія Микулинці-Теребовля-Чортків		
9.00	Avalon Palace	Сніданок в готелі
10.30	Avalon Palace	Виїзд з готелю
	Микулинці	Відвідини замку XVI ст., Костел Пресвятої Трійці, Палац Реїв або Микулинецький Палац
	Теребовля	Відвідини Теребовлянського замку, пам’ятника князю

		Васильку, Церкву Святого Миколая, прогулянка містом
14.30	Ресторан “Високий Замок”, Теребовля	Обід у ресторані
	Чортків	Огляд храмів – Церкви Святого Архангела Михаїла, Церкви Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії, Церкви Преображення Господнього, костелу Святого Станіслава, оглядова екскурсія містом
18.00	Готель “Гетьман”	Вечеря у готелі
20.00		Виїзд з Чорткова. Повернення до Тернополя

День 4. Четвертий день туру

Таблиця 2.3.6

Програма четвертого дня “Offsite Meeting in Ternopil”

Час	Локація	Опис події
9.00	Avalon Palace	Сніданок у готелі
10.00	Avalon Palace	Проведення зустрічі команди у конференц-залі готелю Avalon Palace. Робота над проектом.
14.00	Avalon Palace	Обід в ресторані готелю
15.00	Avalon Palace	Презентація фінального проекту, підведення результатів
19.00	Ресторан “Jan Amor ”	Фінальна вечеря у ресторані

День 5. Завершальний день

Таблиця 2.3.7

Програма завершального дня “Offsite Meeting in Ternopil”

Час	Локація	Опис події
9.00	Avalon Palace	Сніданок у готелі
11.00	Avalon Palace	Виселення з готелю
Вільний час, який можна провести гуляючи містом, відвідавши Краєзнавчий Музей, тощо. Виїзд додому		

Примітка: концепт туру та маршрут складено автором.

Розглянемо приблизну вартість туру на одну особу (табл. 2.3.8.)

Таблиця 2.3.8

Вартість туру “Offsite Meeting in Ternopil”, грн.

Послуга	Вартість
Готель	2600 (при двомісному поселенні)
Сніданки	Включені у вартість готеля
Обіди	1800
Вечері	2000
Вартість сплаву по Дністру	700
Вартість екскурсії Микулинці-Теребовля-Чортків	500
Оренда конференц-залів	500
Екскурсія Тернополем	100
Всього	7500-7700 (залежно від варіанта екскурсії)

Таким чином вартість туру на 1 людину складає 250-280 доларів США. Враховуючи те, що тур розрахований на 5-10 людей, компанії це коштуватиме 1250-2000\$. Такий бюджет є абсолютно доступним для середніх і великих українських, а також іноземних компаній.

Такі тури є оптимальними, адже абсолютно відповідають ситуації, що наразі склалась, та будуть залишатись актуальними після завершення карантину та відміни усіх обмежень. Тривалість турів може коливатись від 3 днів до тижня. Екскурсії та маршрути, включені в тур, можуть різнитись в залежності від сезону (літом – сплав Дністром, зимою – маршрут Микулинці-Теребовля-Чортків), індивідуальних вподобань (акцент на активний туризм, відвідини замків, або печер, проведення часу в розважальних центрах чи СПА). Бюджет таких турів також може коливатись – це залежить від тривалості туру, обраного готелю, типу розміщення (одномісне чи двомісне поселення), рівня обраних ресторанів, кількості екскурсій. Також такі тури – це можливість зацікавити потенційних туристів, адже якщо відпочинок в Тернополі та області сподобається, то туристи повернуться сюди ще раз зі своїми друзями чи рідними.

Головним містом проведення туру обраний Тернопіль, адже він має найзручніше сполучення з іншими містами України, великий вибір готелів, ресторанів та конференц-залів.

Пропонуємо розробити декілька варіантів такого роду турів, та відправляти пропозиції напряду представникам середніх та великих компаній, як українських, так і міжнародних. Крім того, такі тури можуть зацікавити і зарубіжні компанії. Тут на руку грає близькість Тернопільської області до кордону, але перешкодою все ще залишається неможливість використання місцевого аеропорту, відповідно відсутність міжнародного сполучення.

Таким чином, проведення таких турів сприятиме популяризації Тернопільщини як культурного та ділового центру України, забезпечить використання її природного та культурно-історичного потенціалу, підвищить рівень зацікавленості регіоном, збільшить кількість туристичних потоків у області, що в свою чергу призведе до покращення економічного стану області.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проаналізувавши сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в Тернопільській області, можемо зробити такі висновки:

- Туризм відносять до однієї з галузей економіки, що розвивається найактивніше. Туристична галузь має надзвичайно важливе значення для соціально-економічного розвитку області. Вона є каталізатором для розвитку

багатьох інших галузей, сприяє підвищенню рівня життя населення в області, та усій Україні.

- Було виявлено, що на формування та розвиток туризму в області впливає ряд факторів – глобальних, національних та регіональних. До глобальних чинників відносять ті, що впливають на туризм у міжнародному масштабі. Серед них глобалізація, участь у світових та регіональних організаціях та утвореннях, міжнародному туристичному співтоваристві, тощо. До національних чинників відносять ті, що впливають на туристичний сектор на рівні держави. Серед них політичні, фінансово-економічні, науково-технічні та соціально-демографічні фактори. До регіональних факторів належать такі, що впливають на розвиток туризму безпосередньо в межах окремого регіону. Наприклад, сукупність природно-географічних чинників, тобто сукупність кліматичних, ландшафтних умов, різноманітність місцевої флори і фауни, наявність джерел мінеральних вод, тощо.

- Було визначено, що Тернопільська область має усі передумови для розвитку туристичної галузі. Вона має зручне транспортно-географічне розташування, межує з Рівненською, Львівською, Івано-Франківською, Чернівецькою та Хмельницькою областями, та знаходиться не далеко до кордону із такими країнами як Польща, Румунія, Угорщина. Тернопільщина забезпечена кліматичними, водними, лісовими, спелеоресурсами, багатий природно-заповідний фонд, що потенційно можуть слугувати розвитку спортивного, пішохідного, зеленого, екологічного туризму в області.

Крім того, у Тернопільській області зосереджена величезна кількість культурно-історичних об'єктів, що сприяють розвитку культурно-пізнавального туризму. До таких об'єктів відносять: древні городища, поселення, стоянки, кургани, пам'ятки архітектури, а саме замки, різноманітні оборонні споруди, палацево-паркові ансамблі, сакральні

споруди, музеї, музейні експозиції, місця проживання та поховання видатних діячів України та світу, тощо.

Також було відмічено, що на території області проводиться багато фестивалів, ярмарок та інших заходів регіонального, державного та міжнародного значення.

- Було виявлено, що об'єм та склад туристичних потоків в Україні та області активно змінювався протягом останніх років. Так, кількість туристів, як внутрішніх, так і іноземних, зростала до 2014 року, потім стрімко зменшилась та досягла свого мінімуму у 2015 році (в зв'язку з політичною та економічною ситуацією, що склалася в Україні), та знову почала зростати протягом 2016-2019 років. 2020 рік привніс свої зміни у розвиток туризму в Україні та світі, критично зменшивши об'єм туристичних потоків.

- Нами також було проаналізовано стан туристичної інфраструктури в Тернопільській області, а саме стан транспортної системи, готельно-ресторанного господарства, закладів культури, санаторіїв та інших оздоровчих закладів.

Було виявлено, що туристична інфраструктура області активно розвивається, але існує також ряд проблем: транспортна система знаходиться в незадовільному стані, багато доріг потребують капітального ремонту, відсутнє сполучення з багатьма пам'ятками природи та культурними об'єктами; нерівномірний розподіл готелів та інших засобів колективного розміщування по області, відсутність мережі готелів (хостелів) бюджетного рівня; невелика кількість закладів санаторно-курортного типу, хоча область має великі перспективи розвиватись як туристично-рекреаційний регіон.

- Загалом необхідно зазначити, що Тернопільська область володіє усіма туристично-рекреаційними ресурсами, необхідними для розвитку туризму, та має величезні перспективи у цій галузі. Розвиток туризму в

області стримують такі фактори як: недостатнє нормативно-правове забезпечення розвитку туризму в області; низький рівень інформаційної підтримки туризму у регіоні; відсутність деталізованих та точних статистичних досліджень стосовно стану туристичної інфраструктури; низький рівень залучених інвестицій в туристичну галузь області, та інші.

- Задля розвитку туризму в Тернопільській області необхідно: активніше користуватись вигідним геополітичним положенням; максимально ефективно використовувати наявні природні, історико-культурні, рекреаційні ресурси; оновлювати та модернізувати вже існуючі музеї, інші заклади культури, створювати сучасні інтерактивні музеї; створювати нові туристичні продукти; покращувати інформаційну інфраструктуру туристичної галузі області; створювати сприятливе середовище задля залучення інвестицій у туристичну галузь, не лише українських інвесторів, а й іноземних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

- Про туризм : закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – С. 180.

- Алілуйко М.С. Реалії та перспективи розвитку готельного господарства Тернопільщини. / М.С. Алілуйко, В.Б. Сопіга // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – Випуск 27, частина 1. – С. 14-18

• Альтгайм Л.Б. Роль соціально-економічних чинників у формуванні туристичного ринку Тернопільської області. / Л.Б. Альтгайм // Вісник Хмельницького національного університету. – 2018. – № 3 Том 1. – С. 126-130

• Білоус С.В. Сучасний стан та стратегічні орієнтири туристичного бізнесу Західного регіону України. / С.В. Білоус, Ю.О. Масюк, О.П. Біланюк // Регіональна економіка. – 2018. – Випуск I-II (69-70). – С. 52-59

• Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності: навч.-метод. Посібник / Ващишин М. – Львів: ПП Сорока Т.Б., 2014. – 168 с.

• Головне управління статистики Тернопільської області. URL: <http://www.te.ukrstat.gov.ua/statinfoT.html> (дата звернення: 03.02.2021)

• Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 27.01.2021)

• Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу: навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.П. Дядечко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.

• Енциклопедичний словник-довідник з туризму / упоряд. В.А Смолій, В.К. Федорченко, В.І. Цибух. – К.: Слово, 2006. – 372 с.

• Заставецька О. Ресурсно-туристичне районування Тернопільської області на основі атрактивності історико-культурного потенціалу / О. Заставецька, К. Дударчук // Рекреаційна географія і туризм. – 2013. – №1. – С. 155-160

• Інвестиційний паспорт Тернопільської області, 2015 рік. URL: http://www.oda.te.gov.ua/data/upload/publication/main/ua/32344/invest_ukr.pdf (дата звернення: 02.02.2021)

- Інформація щодо відвідування України іноземними туристами та виїзду громадян України за кордон (І півріччя 2015-2018 років) (за даними Адміністрації Державної прикордонної служби). URL: <https://dpsu.gov.ua/> (дата звернення: 14.01.2021)

- Колективні засоби розміщування в Україні (юридичні особи, відокремлені підрозділи юридичних осіб) у 2019 році: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2020. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.htm (дата звернення 25.01.2021)

- Колективні засоби розміщування в Україні у 2018 році: Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2019. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/tyr/kol_zas_ukr/arch_kol_zas_ukr.htm (дата звернення 25.01.2021)

- Комліченко О.О. Фактори розвитку туристичної галузі / О.О. Комліченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 8, частина 3. – С. 75-79

- Концепція розвитку туризму та курортів в Тернопільській області до 2020 р. URL: www.od.gov.ua/kon_p_izm2020. о (дата звернення: 17.01.2021)

- Кривега К.В. Туристична інфраструктура: поняття та складові. / К.В. Кривега // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2005. – №21. – С. 118-124

- Лепкий М.І. Фактори розвитку туристичного господарства в регіонах України / М.І. Лепкий // Електронний фаховий науково-практичний журнал "Інфраструктура ринку". – 2018. – №25. – с. 550

- Лотиш О.Я. Діловий туризм Тернопільщини: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. / О.Я. Лотиш, О.І. Заклекта // Розвиток продуктивних

сил і регіональна економіка. URL:
<http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37621> (дата звернення: 09.02.2021)

• Мережа природно-заповідного фонду. URL:
<http://www.ecoternopil.gov.ua/index.php/pryrodni-resursy/pryrodno-zapovidnyifond/merezha-pzf/20-merezha-pryrodno-zapovidnoho-fondu> (дата звернення: 17.01.2021)

• Мігущенко Ю.В. Недоліки інституціонального регулювання реалізації та розвитку туристичного потенціалу західних регіонів України. / Ю.В. Мігущенко // Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України. – 2014. – №4 (108). – С. 125-132

• Музичка Є.О. Розвиток туристичного потенціалу Тернопільської області. / Є.О. Музичка, О.Л. Таран // «Молодий вчений». – 2018. – № 12 (64). – С. 659-664

• Нормативна база у галузі туризму. URL:
<https://zaktour.gov.ua/info/normative/> (дата звернення: 08.02.2021)

• Пам'ятки Тернопільської області: 20 цікавих місць. URL:
https://ua.igotoworld.com/ua/article/1209_dostoprimechatelnosti-ternopolskoioblasti-interesnyh-mest.htm (дата звернення: 02.02.2021)

• Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Оновлення до документу «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні». – Київ. – 2019. URL:
<http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> (дата доступу: 15.01.21)

• Питуляк Мирослава. Сучасний стан і тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Тернопільській області. / Мирослава Питуляк, Микола

Питуляк // Рекреаційна географія і туризм. – 2019. – Наукові записки. №1. – С. 167-172

- Портал «Природа України». Природно-заповідний фонд Тернопільської області. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-19.html> (дата звернення: 01.02.21)

- Програма розвитку туризму в Тернопільській області на 2016-2020 роки. URL: <https://www.google.com.ua> (дата звернення: 20.01.2021)

- Проєкт стратегії розвитку Тернопільської області та Плану заходів з її реалізації у 2021-2023 роках. URL: <http://www.te-rada.org/list/?type=view> HYPERLINK "http://www.te-rada.org/list/?type=view&id=12259"& HYPERLINK "http://www.te-rada.org/list/?type=view&id=12259" id=12259 (дата звернення: 01.02.2021)

- Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2017 році. URL: <http://ecoternopil.gov.ua/index.php/stan-dovkillya/reg-dopovid> (дата звернення: 22.01.2021)

- Розвиток туристичного бізнесу регіону: монографія / за ред. І. Школи. Чернівці: Книги – XXI, 2007. 292 с.

- Системи онлайн-бронювання готелів booking.com

- Стратегічні вектори розвитку туристичних дестинацій Тернопільщини: монографія / За заг. ред. доктора економічних наук, професора В. Я. Брича, к.е.н., доцента А. М. Тибія. . — Тернопіль : Осадца Ю.В., 2017. — 164 с.

- Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р URL: <http://document.ua/pro-shvalennja-strategiyi-rozvitku-turizmu-ta-kurortiv-na-pe-doc301833.html> (дата звернення: 12.01.21)

• Суспільно-політичні настрої населення. / Соціологічна група «Рейтинг». URL:

<http://ratinggroup.ua/research/ukraine/6ee9e5cc92da48d67b1965102dc3c529.html>

(дата звернення: 03.02.2021)

• Територіальна організація рекреаційного господарства регіону. / Б.Т. Пушкар, З.М. Пушкар. – Тернопіль: «Вектор» 2014. – 196 с.

• Топ-5 відпочинкових баз на Тернопіллі. URL: <https://te.20minut.ua/Kult-podii/top-5-vidpochinkovih-baz-na-ternopilli-10885811.html> (дата звернення: 05.02.2021)

• Туристична діяльність в Україні у 2018 році. Статистична інформація / Відп. за вип. О. О. Кармазіна. – К. : Державна служба статистики України, 2019. – 45 с.

• Туристична діяльність у Тернопольській області у 2019 році. Статистичний бюлетень / Відповідальні за випуск: Оксана МАКСИМІВ, Наталія ЗАХАРЧУК. – Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області. – Тернопіль. – 2019. – 34 с.

• Україна у цифрах 2019. Статистичний збірник / Відповідальний за випуск О. А. Вишневська. – Державна служба статистики України. – Київ. – 2020. – 46 с.

• Цьохла С.Ю. Систематизація факторів розвитку туристичної індустрії / С.Ю. Цьохла // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Том 22(61). – 2009. – № 2. – с. 373-380.

• Юхновська Ю.О. Вплив глобалізації та євроінтеграції на туристичну галузь України / Ю.О. Юхновська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2019. – Випуск 23, частина 2. – С. 147-151.

• 7 природних чудес України. Печери Тернопільщини. URL: http://old.geology.lnu.edu.ua/phis_geo/Intersting%20about%201-

[practice/About%20practices/Practics_ua/7_miracles_Ukraine/Pechery.htm](https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2019) (дата доступу: 22.01.2021)

• The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 / Lauren Uppink Calderwood, Maksim Soshkin; Copyediting by Mike Fisher. – Geneva. – 2019. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2019> (дата звернення: 15.01.21)

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Природно-заповідний фонд Тернопільської області

Таблиця А.1

Природні заповідники Тернопільської області

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Медобори	1990	10521	Гусятинський, Підволочиський райони
Медобори (Кременецькі гори)	1990	10521	Кременецький район

Таблиця А.2

Національні парки Тернопільської області

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Дністровський каньйон	2010	10829	Монастирський, Бучацький, Заліщицький,

			Борщівський райони
Кременецькі гори	2009	6951	Шумський, Кременецький район

Таблиця А.3

Регіональні ландшафтні парки Тернопільської області

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Зарваницький	1994	283	Теребовлянський район
Загребелля	1994	630	Тернопільська міська рада

Таблиця А.4

Заповідні урочища Тернопільської області

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Долинянське	1983	1	Бучацький район
Васильківці	1987	394	Гусятинський район
Хрещатико-Звенячинське	1984	25	Заставнівський район
Березина	1983	21	Лановецький район
Каленикові гори	1983	18	Лановецький район
Бобрів гай	1990	43	Шумський район

Таблиця А.5

Ботанічні заказники Тернопільської області загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
-------	----------------	------------	-------

Веселівський	1982	151	Кременецький район
Голицький	1982	60	Бережанський район
Довжоцький	1987	105	Шумський район
Жижавський	1974	155	Заліщицький район
Обіжєвський	1974	162	Заліщицький район
Урочище Криве	1978	56	Заліщицький район
Шупарський	1987	695	Борщівський район
Яблунівський	1982	2103	Гусятинський район

Таблиця А.6

Гідрологічні заказники Тернопільської області загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Серетський	1980	1192	Зборівський район
Семиківський	1980	164	Теребовлянський район

Таблиця А.7

Ландшафтні заказники Тернопільської області загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Касперівський	1977	818	Борщівський район

Таблиця А.8

Лісові заказники Тернопільської області загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Дача Галілея	1974	1856	Чортківський район
Суразька дача	1978	3864	Шумський район

Таблиця А.9

Орнітологічні заказники Тернопільської області загальнодержавного
значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Чистилівський	1980	321	Тернопільський район

Таблиця А.10

Ботанічні пам'ятки природи Тернопільської області загальнодержавного
значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Урочище Подільська бучина в Іванкові	1975	20	Борщівський район
Урочище Глоди	1975	16	Заліщицький район
Урочище Заліщицька діброва в Шутроминцях	1975	85	Заліщицький район

Таблиця А.11

Геологічні пам'ятки природи Тернопільської області загальнодержавного
значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Печера Вертеба	1971		Борщівський район

Печера Кришталева	1963		Борщівський район
Печера Млинки	1971		Чортківський район
Печера Озерна	1971		Борщівський район
Печера Оптимістична	1971		Борщівський район
Печера Перлина	1971		Гусятинський район
Печера Ювілейна	1971		Борщівський район

Таблиця А.12

Комплексні пам'ятки природи Тернопільської області загальнодержавного
значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Урочище Трубчин	1975	5	Борщівський район

Таблиця А.13

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Тернопільської області
загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Більче-Золотецький парк	1990	11	Борщівський район
Вишнівецький парк	1990	8	Збаразький район
Раївський парк	1990	20	Бережанський район
Скала-Подільський парк	1990	26	Борщівський район

Таблиця А.14

Дендрологічні парки Тернопільської області загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Гермаківський дендрологічний парк	1983	56	Борщівський район
Хоростківський дендрологічний парк	1983	18	Гусятинський район

Таблиця А.15

Ботанічні сади Тернопільської області загальнодержавного значення

Назва	Рік заснування	Площа (га)	Район
Кременецький ботанічний сад	1990	200	Кременецький район